

Міністерство освіти та науки України
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ**

здобувачки II року навчання
групи МОСПм-1-24-1.4д
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бальсанко Анни Ігорівни

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна, професор кафедри;
кандидат педагогічних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бальсанко А. І. Розвиток волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота за спеціальністю І10 Соціальна робота та консультування за освітньою програмою «Моніторинг і оцінка соціальних програм». – Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Київ, 2025.

У магістерській роботі досліджено проблему розвитку волонтерської діяльності в умовах деокупованих територіальних громад України. У роботі обґрунтовано волонтерство як критичний чинник соціальної безпеки, відновлення локальної інфраструктури, реінтеграції вразливих груп населення та формування соціальної згуртованості у постокупаційний період. Розкрито гуманітарні, психосоціальні, реінтеграційно-правові, комунікаційно-координаційні та згуртовувальні функції волонтерства у деокупованому середовищі. Досліджено напрями, форми та методи волонтерської діяльності, зумовлені руйнуванням соціальної інфраструктури, високою вразливістю населення, дефіцитом ресурсів і потребою у партнерствах.

У межах емпіричного дослідження проведено анкетування (146 респондентів) та п'ять фокус-груп (94 учасники: 62 волонтери, 6 фахівців соціальної роботи, 2 працівники центру соціальних служб, 2 представники служби у справах дітей та сім'ї, 4 керівники місцевих НУО, 2 представники релігійних організацій, 12 освітян та 4 працівники культури) у Великоолександрівській територіальній громаді Херсонської області. Виявлено комплекс чинників, що впливають на розвиток волонтерства: мотиваційні (взаємопідтримка, солідарність, патріотична участь), ресурсно-інфраструктурні (залежність від донорів, брак транспорту, складів, матеріальних ресурсів), організаційно-партнерські (дефіцит координації, відсутність програм підтримки, локальних положень, нестабільність взаємодії з владою).

Розроблено методичні рекомендації та дорожню карту розвитку волонтерської діяльності. Отримані результати можуть бути використані органами місцевого самоврядування, соціальними службами, освітніми закладами, НУО та міжнародними організаціями для відновлення і розвитку деокупованих громад.

Ключові слова: *волонтерська діяльність; деокуповані територіальні громади; соціальна згуртованість; постокупаційне відновлення; соціальна підтримка; партнерська взаємодія; локальні хаби; мотивація волонтерів.*

Balsanko A. I. Development of Volunteer Activities in De-occupied Territorial Communities. – Qualification thesis, manuscript.

Master's thesis in Specialty 110 Social Work and Counselling within the educational programme «Monitoring and Evaluation of Social Programmes». – Faculty of Psychology, Social Work and Special Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2025.

The thesis investigates the development of volunteer activities in de-occupied territorial communities of Ukraine. Volunteerism is substantiated as a key mechanism of social security, recovery of local infrastructure, reintegration of vulnerable groups, and strengthening of community cohesion in post-occupation conditions. The study identifies critical functions of volunteer work in de-occupied areas, namely humanitarian, psychosocial, reintegration and legal support, communication and coordination, as well as cohesion-building functions. Specific directions, forms, and methods of volunteering are analyzed in relation to infrastructure destruction, high vulnerability of residents, resource scarcity, and the need for intersectoral partnerships.

The empirical study included a survey (146 respondents) and five focus groups (94 participants, including 62 volunteers, 6 social workers, 2 social service specialists, 2 representatives of child and family services, 4 NGO leaders, 2 representatives of religious organizations, 12 educators, and 4 cultural workers) conducted in the Velyka Oleksandrivka community, Kherson region. The study identified a complex system of factors influencing volunteering: motivational (reciprocity, solidarity, patriotic engagement), resource and infrastructure-related (dependency on donors, lack of transport, storage facilities, supplies), and organizational-partnership factors (lack of coordination, absence of local support programs and regulations, inconsistent collaboration with authorities).

A set of methodological recommendations and a local “Volunteer Development Roadmap” was developed, including institutionalization of volunteering, establishment of a coordination hub, improvement of reimbursement mechanisms, strengthening intersectoral collaboration, providing psychological support to volunteers, and implementing a local program “Volunteer — a Community Partner.” The results can be applied by local authorities, social service institutions, educational organizations, NGOs, and international partners to strengthen community recovery and resilience in de-occupied territories.

Keywords: volunteer activities; de-occupied communities; community cohesion; post-occupation recovery; social support; intersectoral partnership; volunteer hubs; volunteer motivation.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВГЦ «Волонтер» – Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ВРУ – Верховна Рада України

КМУ – Кабінет Міністрів України

ОТГ – об'єднана територіальна громада

СЖО – складні життєві обставини

ССДС – Служба у справах дітей та сім'ї

ФСЄ – Фонд Східна Європа

ЦСС – Центр соціальних служб

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	13
1.1. Значення та роль волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах	13
1.2. Нормативно-правове та організаційне забезпечення волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах	22
1.3. Напрями, зміст, форми і методи волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах	34
Висновки до першого розділу	46
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	48
2.1. Загальна характеристика вибірки та методологія дослідження	48
2.2. Результати дослідження чинників розвитку волонтерської діяльності населення деокупованої територіальної громади (на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області)	54
2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах	74
Висновки до другого розділу	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	97

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Повномасштабна війна проти України спричинила переосмислення ролі волонтерської діяльності в суспільному розвитку. Починаючи з 2022 року, волонтерство перестало бути лише проявом громадянської активності та перетворилося на механізм соціальної безпеки, взаємодопомоги та підтримки стійкості населення в умовах загрози. За результатами національних опитувань, понад 70 % українців долучалися до волонтерських ініціатив після початку широкомасштабного вторгнення [106], а сотні тисяч стали волонтерами вперше саме під час війни [108]. Таке різке зростання добровільної участі підтверджує зміну місця волонтерства у структурі суспільних відносин, його перехід у сферу колективної відповідальності, солідарності та допомоги вразливим групам населення [60; 77; 88; 92].

Особливого значення волонтерство набуває у деокупованих територіальних громадах. Це території, які перебували під тимчасовою окупацією, зазнали руйнувань, втратили частину інфраструктури, людських ресурсів і соціальних зв'язків, мають високий рівень соціальної й психологічної вразливості населення [2; 16; 26; 54; 89; 93; 104].

У таких громадах проживають соціально вразливі категорії осіб, з-поміж яких: внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку (часто самотні), мешканці, які втратили житло, роботу, членів родини або пережили окупаційний тиск. Підвищена потреба цих груп у підтримці та нестабільність їхнього психологічного стану підтверджені дослідженнями І. Дрозд [22], А. Дулі, Т. Лях і Т. Спіріної [23], М. Лехолетової, А. Дулі й В. Спіріної [35], В. Ляха [37], Т. Лях і М. Кузнєцова [41], Т. Лях і М. Л. Кузнєцова [42], Т. Спіріної, М. Лехолетової та Т. Лях [85]. Саме тому волонтерська діяльність у деокупованих громадах набуває не лише гуманітарного, але й реабілітаційного, інтеграційного та соціотрансформаційного значення [65; 80; 81; 89].

У структурі соціальної підтримки цієї категорії громад діяльність волонтерів стає ключовим чинником соціальної роботи. У монографії

Г. Слозанської [80] соціальна робота в громаді розглядається як комплексна система підтримки, що передбачає мобілізацію ресурсів населення та активізацію місцевих стейкхолдерів. Це відповідає позиції І. Пеші та її співавторів [81], які наголошують на необхідності залучення громадян до ухвалення соціально важливих рішень і розвитку партнерств.

Розвиток соціальної активності населення в громаді як умову стійкого розвитку підкреслюють також Ж. Петрочко, О. Карпенко та В. Лютий [64], а Т. Лях, В. Петрович та А. Спірін [48] акцентують на міжсекторальній взаємодії державних і громадських інституцій.

У контексті деокупованих територіальних громад волонтери виступають агентами відновлення: вони задовольняють базові потреби місцевого населення, надають підтримку вразливим групам, сприяють відновленню горизонтальних зв'язків та поверненню довіри до інституцій [14; 15; 17; 20; 49]. Завдяки волонтерству формуються умови для соціальної згуртованості, відновлення людського капіталу, переходу від стану виживання до розвитку [57; 58; 65; 80; 99]. Така діяльність відповідає стратегічним цілям державної політики з реінтеграції та відновлення постраждалих територій [27; 29; 66; 67; 69; 74; 89; 104].

Міжнародні дослідження також підтверджують ключову роль волонтерства у відновленні громад, які пережили збройні конфлікти, природні катастрофи або гуманітарні кризи. Дж. Віттакером, Б. МакЛеннаном підкреслено, що волонтерські ініціативи в період надзвичайних ситуацій стають рушієм стійкого розвитку та компенсують нестачу державних ресурсів у сфері соціальної підтримки [109]. У цьому контексті неформальне волонтерство розглядається як феномен, що швидко реагує на потреби населення, долає інституційні бар'єри та формує гнучкі моделі взаємодопомоги.

Дослідження Л. Хастінкс акцентує на тому, що сучасні волонтерські рухи функціонують у гібридному середовищі, де поєднуються різні форми участі, цифрові інструменти, горизонтальні мережі та локальні ініціативи, що сприяють зростанню соціальної активності громадян [97]. Це особливо

співзвучно з українським контекстом, де цифрова взаємодія та самоорганізація населення набули критичного значення після 2022 року [33; 108].

Статистичні дані Міжнародної організації праці підтверджують суттєвий внесок волонтерської праці у національну економіку та розвиток соціального добробуту, зауважуючи особливо високі показники участі населення у волонтерських практиках країн із підвищеними ризиками безпеки [103]. У цьому ракурсі українське волонтерство під час війни є унікальним прикладом масштабної самоорганізації, що має потенціал для формування нових міжнародних практик соціальної підтримки та відновлення громад.

Отже, дослідження розвитку волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах має важливе наукове та суспільно-практичне значення. Воно дозволяє осмислити волонтерство як ресурс соціального відновлення, інтеграції населення та формування стійких механізмів взаємодопомоги, що є ключовими умовами для повоєнної реінтеграції України.

Водночас, позитивно оцінюючи дослідження науковців, враховуючи теоретичну та практичну значущість зазначеної проблеми, ми обрали тему магістерської роботи *«Розвиток волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах»*.

Об'єкт дослідження: волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах України.

Предмет дослідження: чинники розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області.

Мета: виявити та проаналізувати чинники розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах і розробити методичні рекомендації щодо її удосконалення (на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області).

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи та нормативно-правові засади волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.

2. Охарактеризувати зміст, напрями, форми і методи волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.
3. Виявити та проаналізувати чинники розвитку волонтерської діяльності населення Великоолександрівської ОТГ Херсонської області.
4. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано комплекс наукових **методів**, а саме: *теоретичні методи* – аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел щодо волонтерської діяльності в територіальних громадах, опрацювання державної законодавчої та нормативної бази у сфері волонтерства та реінтеграції деокупованих територій для з'ясування сутності волонтерської діяльності, її організаційних засад, визначення чинників розвитку та соціального значення для деокупованих територіальних громад (застосування цих методів дозволило сформулювати теоретичні положення, що стали підґрунтям емпіричного дослідження); *емпіричні методи* – анкетне опитування використано як кількісний метод збору даних про участь населення у волонтерській діяльності, виявлення мотиваційних, організаційних, ресурсних і соціально-психологічних чинників, що впливають на розвиток волонтерської активності в деокупованій територіальній громаді (див. Додаток А); фокус-група застосована як якісний метод збору емпіричних даних для поглибленого вивчення форм волонтерської діяльності, труднощів її реалізації, потреб волонтерів та умов розвитку волонтерських ініціатив у деокупованих територіальних громадах (див. Додаток Б).

Дослідницька вибірка була сформована відповідно до мети та завдань роботи й охоплює як активних учасників волонтерської діяльності, так і осіб, що потенційно можуть долучатися до неї. Участь у п'яти фокус-групах взяли 94 респонденти з числа мешканців Великоолександрівської ОТГ Херсонської області, серед яких: 62 волонтери; 6 фахівців із соціальної роботи; 2 фахівці центру соціальних служб; 2 представники служби у справах дітей та сім'ї; 4 керівники

місцевих неурядових організацій; 2 представники релігійних організацій; 12 освітян; 4 працівники культури. Усі учасники мають досвід участі та/або організації волонтерської діяльності в деокупованій територіальній громаді.

Для кількісного аналізу було проведено анкетування, у якому взяли участь 146 мешканців Великоолександрівської ОТГ Херсонської області, як із досвідом волонтерської діяльності, так і без нього. Це дозволило виявити не лише чинники розвитку волонтерської активності, але й бар'єри її поширення серед населення громади.

Експериментальною базою дослідження є Великоолександрівська територіальна громада Бериславського району Херсонської області, на території якої безпосередньо здійснювалася організація та реалізація волонтерської діяльності після деокупації. Дослідження проводилося в межах соціального проєкту «Громадський HUB «Обізнані та ініціативні» Громадської організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» [9]. Проєкт реалізується Фондом Східна Європа у партнерстві з Офісом Швейцарського агентства з розвитку та співробітництва в Україні [91].

Практичне значення магістерської роботи полягає у визначенні комплексу чинників (мотиваційних, ресурсно-матеріальних, організаційно-партнерських), що впливають на розвиток волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах, а також у формуванні емпіричної бази даних щодо волонтерської активності мешканців Великоолександрівської ОТГ, що може використовуватися соціальними службами, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та волонтерськими хабами для розроблення локальних стратегій підтримки. На основі отриманих результатів розроблено методичні рекомендації та Дорожню карту розвитку волонтерської діяльності в умовах постокупаційного відновлення, а також запропоновано практичні інструменти координації волонтерських ініціатив, безпечних форм участі волонтерів та алгоритми взаємодії між партнерами. Матеріали дослідження можуть бути застосовані в роботі громад, що перебувають у процесі реінтеграції після окупації, у практиці соціальних служб і НУО, в діяльності

міжнародних донорських програм, а також у навчальному процесі з підготовки фахівців соціальної сфери.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, висновки та результати магістерського дослідження були розглянуті й отримали схвалення на засіданні кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Матеріали емпіричного дослідження обговорювалися під час звітної конференції за підсумками науково-дослідної практики здобувачів другого рівня вищої освіти, а також презентувалися на науково-практичній конференції «Перші кроки у науку».

Окремі положення дослідження були представлені на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах, що дозволило отримати фахові рекомендації та експертні зауваги, важливі для подальшого розвитку теми.

Особливої наукової ваги результати дослідження набули під час доповідей на наукових заходах Університету Острави (Чеська Республіка) у квітні 2025 року, які Анна Бальсанко презентувала в період своєї академічної мобільності за програмою Erasmus+. Позитивні відгуки чеських науковців та здобувачів з різних країн Європи, Китаю й Південної Кореї засвідчили актуальність і перспективність українського досвіду розвитку волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах як потенційної інноваційної моделі постконфліктного відновлення, що може бути масштабована та адаптована у міжнародних практиках.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у публікаціях:

1. Liakh, T., Lekholetova, M., Spirina, T., Dulia, A., Karpenko, O., Shved, O., & Balsanko, A. (2025). Volunteering in De-Occupied Territorial Communities of Ukraine: Integrating the Trauma-Informed Approach into the Practice of Non-Governmental Organizations. Sociální práce/Sociálna práce/ Czech and Slovak

Social work. <https://socialnipace.cz/en/> (прийнято до друку з подальшою індексацією у Scopus)

2. Бальсанко А. (2025). Волонтерська діяльність в умовах постокупаційного відновлення: мотиваційні аспекти участі населення. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення: європейський та національний вимір. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 травня 2025 р., м. Луцьк)*, 29–32. https://drive.google.com/file/d/1pQLmDMGaTvgnaPJqXDcQH24i85NnaBej/view?usp=drive_link

3. Бальсанко, А. (2025). Оцінювання впливу медійних засобів на професійну ідентичність здобувачів першого курсу спеціальності «Соціальна робота». *Наукові здобутки студентів Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти*, 157–158. https://fpsrso.kubg.edu.ua/images/2024-2025/KPOSP/%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B8%CC%86_2024.pdf

4. Бальсанко, А., Лях, Т. (2024). Теоретико-практичні засади впровадження інклюзивної освіти. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (23-24 жовтня 2024 року, м. Запоріжжя), Бердянський державний педагогічний університет*, 29–32. <https://dspace.bdpu.org.ua/server/api/core/bitstreams/66833225-7360-4697-a9b0-eb02cf6c14bc/content>

Структура роботи. Робота складається з анотації, списку умовних скорочень, вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (109 найменувань) і 4 додатків (на 11 сторінках). Загальний обсяг роботи 107 сторінок, із них – 80 сторінок основного тексту. Робота ілюстрована 4 рисунками та наповнена 6 таблицями.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

1.1. Значення та роль волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах

Деокуповані територіальні громади України розглядають як соціально-просторові утворення, що зазнали впливу військової агресії, тимчасового контролю з боку окупаційних сил та вимушеної дестабілізації життєдіяльності населення. У нормативно-правовому полі статус деокупованих територій пов'язаний із цілями відновлення критичної інфраструктури, посиленого соціального супроводу й забезпечення гуманітарної безпеки населення, що закріплено у постановах Уряду, рішеннях Верховної Ради України та стратегічних документах державної політики щодо реінтеграції постраждалих регіонів [27; 29; 66; 67; 69]. Держава визначає деокуповані громади як осередки пріоритетного гуманітарного реагування, соціального захисту та безпекових заходів.

Наукове дослідження деокупованих територій демонструє, що окрім матеріальних руйнувань, ці громади характеризуються втратою соціального капіталу, розірваністю горизонтальних зв'язків, порушенням комунікацій між громадянами та інституціями і психологічною травматизацією населення. Т. Лях і М. Кузнєцова підкреслюють, що у цих громадах формуються нові типи соціальної вразливості, пов'язані з вимушеною ізоляцією, зниженням довіри до органів влади та ризиком посттравматичних розладів [41; 42]. І. Дрозд у своїх наукових позиціях акцентує на підвищених потребах осіб, які пережили окупацію, підкреслюючи важливість негайного залучення громадських і волонтерських інституцій для реабілітаційної взаємодопомоги [22].

М. Лехолетова, А. Дуля й В. Спіріна вказують, що на постокупованих територіях формується «психосоціальна травма громади», яка характеризується колективним стресом, втратою почуття безпеки,

тривожністю, непевністю у майбутньому та відчуттям незахищеності [35]. В. Лях наголошує на потребі створення спеціальних програм соціального супроводу громад, які пройшли через окупацію, акцентуючи на важливості залучення інститутів громадянського суспільства [37]. Таким чином, деокуповані територіальні громади стають об'єктами багаторівневої соціальної підтримки, де провідна роль належить не лише органам державної влади, але й активним мешканцям, ініціативним групам та волонтерам.

Саме тому із соціально-психологічних і структурних причин постає запит на волонтерську діяльність як неформальний, проте системний елемент підтримки населення.

Соціальна вразливість населення деокупованих територіальних громад є ключовим чинником, що зумовлює зростання потреби у волонтерській підтримці. У дослідженнях Т. Лях і М. Кузнецової наголошується, що на постокупованих територіях формується комплексний феномен «накопиченої соціальної травми», який проявляється у втраті ресурсів, дезорієнтації, порушенні базових соціальних ролей та психологічній нестабільності [41; 42]. Особливо це стосується людей похилого віку, дітей, жінок, осіб, які втратили членів сім'ї, та внутрішньо переміщених осіб.

Дослідження І. Дрозд показують, що в умовах воєнних конфліктів люди похилого віку перебувають у зоні найбільшої соціальної депривації, оскільки вони втрачають не лише життєві ресурси, але й соціальні зв'язки, що робить їх залежними від зовнішньої підтримки, зокрема волонтерської [22]. Схожі висновки подають М. Лехолетова, А. Дуля та В. Спіріна, які підкреслюють, що багато осіб не мають доступу до соціальних послуг через зруйновану інфраструктуру, відсутність транспортних засобів, страх залишати домівку та дефіцит кваліфікованих спеціалістів [35].

Особливе місце серед вразливих груп займають сім'ї з дітьми. Т. Спіріна, М. Лехолетова та Т. Лях у спільних дослідженнях доводять, що для батьків на деокупованих територіях основною потребою стає не лише матеріальна допомога, а й стабілізація соціального середовища дитини, її психологічна

підтримка, безпечний доступ до навчання, відновлення комунікацій із ровесниками [85]. У цьому контексті волонтери стають важливим ресурсом створення безпечного простору, організації дозвілля та підтримки сімей, які пережили втрати.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО), які повертаються після евакуації або приїжджають до деокупованих громад, також належать до групи високого ризику. За результатами досліджень А. Дулі, Т. Лях і Т. Спіріної, ВПО стикаються з недовірою місцевої громади, конкуренцією за ресурси, браком житла та роботи, а також із психологічною втомою від постійної необхідності адаптації [23]. Волонтерські практики у цьому випадку виконують не лише допоміжну, але й інтеграційну функцію, сприяючи включенню ВПО в соціальне середовище.

Не менш уразливою групою є жінки, особливо ті, чий близький загинув, перебувають у полоні або на фронті. Як наголошує В. Лях, жінки після окупації нерідко несуть подвійне навантаження: емоційне виживання та економічне забезпечення сім'ї [37]. Це робить їх зрілим ресурсом не лише отримувачів підтримки, а й активними волонтерками, здатними орієнтуватися на допомогу іншим родинам у схожому становищі, формуючи мережі взаємодопомоги.

Дослідження Ж. Петрович, О. Карпенко та В. Лютого свідчать, що соціальна активність населення формується насамперед там, де громада відчуває колективну потребу у зміні та відновленні, а вразливість населення стає каталізатором громадянського залучення [64].

Т. Лях, В. Петрович та А. Спірін також підкреслюють, що саме кризові стани сприяють появі нових моделей міжсекторальної взаємодії, в яких волонтери розглядаються як посередники між населенням та інституційною підтримкою [48].

Отже, соціальна вразливість у деокупованих громадах не є лише симптомом порушення життєдіяльності, а виступає рушієм самоорганізації та

громадського волонтерства, формуючи потребу у взаємодопомозі, реабілітації та колективній відповідальності.

Саме тому волонтерська діяльність потребує розгляду не як ситуативної підтримки, а як структурного елементу соціальної роботи в громаді, що забезпечує не тільки допомогу, а й відновлення соціальних зв'язків та довіри. Це визначає її ключову роль у наступному вимірі аналізу.

Соціальна підтримка у деокупованих територіальних громадах набуває особливої ролі, оскільки відновлення після окупації не обмежується фізичною реінтеграцією: воно охоплює соціальну, психологічну, культурну та комунікаційну сфери. У цьому контексті волонтерство виступає не лише формою допомоги, а структурним елементом системи соціальної роботи, що сприяє відновленню локальних спільнот, соціального капіталу та довіри.

У працях Г. Слосанської соціальна робота в громаді розглядається як багатофункціональний механізм розвитку, у якому важливе місце займають самоорганізовані ініціативи громадян, здатні компенсувати дефіцит державних ресурсів у кризових умовах [80]. І. Пеша та її колектив наголошують, що соціальна робота на рівні громади передбачає створення мереж соціальної підтримки, у яких важливу роль відіграють волонтери, оскільки вони залучені до реальних потреб населення та здатні діяти оперативно [81]. Це формує модель «інклюзивної соціальної підтримки», де волонтери виступають не як зовнішні виконавці, а як активні представники громади.

Із погляду активізації ресурсів громади волонтерство розглядається дослідниками як інструмент розвитку соціального капіталу, що дозволяє активізувати людські та комунікативні ресурси, формувати горизонтальні зв'язки та зменшувати ризики соціальної фрагментації на постконфліктних територіях [64]. Ж. Петрович, О. Карпенко та В. Лютий зазначають, що в період трансформацій саме добровільна участь громадян стає каталізатором соціальної сталості та умовою формування колективної відповідальності [64].

Українські дослідники Т. Лях, В. Петрович та А. Спірін підкреслюють, що волонтерська діяльність є ключовим елементом міжсекторальної взаємодії різних інституцій громади (освіта, соціальні служби, НУО, місцева влада), що забезпечує перехід від спорадичних форм допомоги до системної соціальної підтримки [48].

Особливої уваги заслуговує той факт, що успішні волонтерські ініціативи у деокупованих територіальних громадах сприяють відновленню довіри до інституцій влади. Після окупації рівень соціальної довіри суттєво знижується, а волонтери нерідко виконують посередницьку функцію між владою та населенням, забезпечуючи діалог, інформування та координацію соціальних дій [14; 15; 17; 20; 49].

Дослідження представників НУО додають ще один аспект: волонтери у деокупованих громадах стають агентами соціальної стабілізації, які підтримують не лише матеріальні потреби населення, а й психологічне відновлення, сприяють соціальній згуртованості та профілактиці конфліктності [54; 65; 85]. Як свідчать дані міжнародного звіту РАХ «Recovery after Deoccupation», волонтерські ініціативи мають вирішальне значення у формуванні «соціальної тканини громади», відновленні безпечних комунікацій та забезпеченні включення вразливих груп [104].

Таким чином, волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах є не окремим проявом громадської активності, а невід'ємним механізмом системної соціальної підтримки, що сприяє відновленню інфраструктурних, соціальних та комунікативних функцій громади. Вона забезпечує перехід від гуманітарної допомоги до соціального розвитку, стаючи фундаментом сталого відновлення.

Відтак, важливо проаналізувати, які функції виконує волонтерство у структурі громади та яким чином воно сприяє її післявоєнній реінтеграції, формуючи соціальну згуртованість, мобілізацію ресурсів та розвиток соціальної активності населення.

Після деокупації громади стикаються з комплексом проблем: руйнування інфраструктури, економічні втрати, демографічні дисбаланси, масова психологічна травматизація населення, втрата довіри до державних інститутів і порушення горизонтальних соціальних зв'язків [16; 26; 54; 89; 93]. У цих умовах волонтерство стає не лише формою соціальної підтримки, а виконує низку функцій, що безпосередньо впливають на процес реінтеграції та відновлення громади.

Узагальнюючи підходи різних дослідників [22; 48; 49; 64; 80; 97; 109] та враховуючи специфіку деокупованих територіальних громад, нами здійснено систематизацію функцій волонтерства, що відображає їх значення у процесі реінтеграції та відновлення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Функції волонтерства у процесі відновлення та реінтеграції деокупованих територіальних громад (узагальнення на основі наукових джерел)

Функція волонтерства	Сутність функції	Характеристика прояву у деокупованих територіальних громадах
Гуманітарно-компенсаторна	Забезпечення базових потреб населення	Компенсує дефіцит державних ресурсів у забезпеченні продуктами, ліками, соціальними послугами; поширена одразу після деокупації [65; 81; 104]
Соціально-підтримувальна та реабілітаційна	Допомога у подоланні наслідків травматизації населення	Волонтери сприяють психологічній підтримці, соціальній реадaptaції сімей, дітей, людей похилого віку, осіб, які пережили втрати та окупаційний тиск [22; 23; 35; 41; 42; 85]
Соціоінтеграційна та згуртовуюча	Відновлення горизонтальних зв'язків громади	Волонтерство сприяє соціальній активності, взаємодії між мешканцями, розвитку партнерств та колективної відповідальності [48; 49; 64; 65]
Інституційно-посередницька	Налагодження взаємодії між громадою та інституціями	Волонтери виступають посередниками між населенням, органами влади, соціальними службами та НУО; сприяють доступу до допомоги та інформації [81; 89; 91]

Формування соціального капіталу та громадянської активності	Розвиток ініціативності та суспільної участі	Завдяки волонтерству з'являються нові лідери, активісти, локальні ініціативи; підвищується рівень самоврядування та самоорганізації громади [49; 57; 58; 99]
Участь у політиці постконфліктного відновлення	Співпроекткування державної політики на рівні громад	Волонтери стають партнерами держави у виробленні рішень щодо реінтеграції, відновлення та соціального розвитку (відповідно до Законів України № 73, 67, 74, стратегій № 69) [67; 73; 74; 69]

Таблиця створена автором самостійно

Розглянемо їх детальніше.

1. Гуманітарно-компенсаторна функція

Після деокупації держава не має можливості оперативно забезпечити всі потреби населення – від продуктів і одягу до соціальних послуг, засобів реабілітації, догляду чи психологічної підтримки. Волонтери фактично компенсують дефіцит державних ресурсів, забезпечуючи базову життєдіяльність населення [65; 81; 104]. Це відображено і в аналітичному звіті Національного інституту стратегічних досліджень, де волонтерська діяльність названа «ключовою умовою соціальної стабілізації деокупованих територій» [89].

2. Соціально-підтримувальна та реабілітаційна функція

Волонтерські ініціативи у деокупованих громадах спрямовані не лише на гуманітарну допомогу, а й на **відновлення людського потенціалу та подолання психологічних наслідків війни**. За дослідженнями І. Дрозд [22] та Т. Спіріної, М. Лехолетової й Т. Лях [85], потреби сімей, дітей і людей похилого віку у цих громадах мають виражений травма-інформований характер. Саме тому волонтери все частіше виконують роль посередників у доступі до підтримки, психологічних послуг, інтеграційних програм та програм ресоціалізації.

У цьому контексті актуальні підходи соціального супроводу та кейс-менеджменту, описані Т. Спіріною та А. Боднею [83], які можуть бути адаптовані до роботи волонтерів у деокупованих громадах.

3. Соціоінтеграційна та згуртовуюча функція

Як засвідчені дослідження Ж. Петрочко, О. Карпенко та В. Лютого, активність громадянської участі зміцнює горизонтальні зв'язки громади, формує відчуття спільності та колективної відповідальності [64]. У деокупованих громадах, де соціальні зв'язки були навмисно зруйновані окупаційним режимом, ця функція набуває критичного значення. Завдяки волонтерам жителі не лише отримують допомогу, але й повертаються до соціальної взаємодії, стають учасниками соціальних процесів і спільного прийняття рішень [48; 49; 65].

4. Інституційно-посередницька функція

У ситуації, коли довіра до влади знижена, волонтери стають «мостом» між громадою, державними структурами й НУО. Саме вони першими відновлюють комунікацію між населенням та інституціями влади, пояснюють правила отримання допомоги, сприяють у врегулюванні конфліктів і залучають зовнішні ресурси. Про важливість такої функції йдеться у працях Н. Пеші [81] і в соціальній аналітиці Фонду «Східна Європа» [91].

5. Функція розвитку соціального капіталу та громадянської активності

Волонтерські ініціативи в деокупованих громадах сприяють формуванню локального лідерства, розвитку ініціативності та появі молодих громадських активістів. Це важлива складова «соціального капіталу», який, за твердженням Т. Лях, Т. Спіріної та Є. Ковтуна, є основою сталого розвитку громади [49]. У цьому контексті волонтерство переходить із сфери індивідуальної допомоги в сферу розвитку громадських практик, інновацій і соціальної творчості [34; 57; 58].

6. Функція участі у державній політиці відновлення

Законодавство України визнає волонтерську діяльність елементом соціальної політики та партнерства між державою й громадянським суспільством (Закон України «Про об'єднання громадян» [73]; «Про волонтерську діяльність» [67]; «Про сприяння розвитку громадянського суспільства» [74]). Отже, у процесі реінтеграції деокупованих територій

волонтери є не сторонніми учасниками, а співпроектувальниками державної політики відновлення.

Усвідомлення ролі волонтерства в соціальному відновленні потребує комплексного аналізу того, яким чином саме волонтерська діяльність сприяє формуванню соціальної згуртованості та стабільного розвитку громади.

Після деокупації територіальні громади переживають не лише фізичні руйнування, але й кризу соціальної довіри, руйнування горизонтальних мереж та втрату соціального капіталу, що є основою соціальної стійкості та розвитку. Саме ці компоненти, за твердженням Т. Лях, Т. Спіріної та Є. Ковтуна [49], визначають здатність громади до самоорганізації та колективного вирішення проблем.

У цьому контексті волонтерство стає механізмом формування соціальної згуртованості, яку С. Гунько, Т. Лях та О. Карпенко розглядають як результат спільних соціокультурних активностей, що об'єднують мешканців навколо цінностей спільного добробуту й відповідальності [15]. Ці положення узгоджуються з думкою Л. Хастінкс, яка наголошує, що волонтерство в сучасних громадах набуває форми «гібридної взаємодії», де поєднуються онлайн-участь, локальна активність, самодопомога та партнерства з інституціями [97].

Соціальна згуртованість у деокупованій громаді має специфічний характер. На думку О. Діброви, соціальний капітал у таких громадах є «вразливим і фрагментованим», оскільки порушений війною та вимушеною мобільністю населення [19; 20]. Його відновлення можливе лише через активізацію особистої участі громадян та підтримку локальних ініціатив, що й забезпечує волонтерський рух.

Здобутки Н. Пеші та її колег [81] доводять, що саме включення громадян до прийняття рішень, волонтерських програм і спільних практик посилює відповідальність за благополуччя громади, а Т. Лях, В. Петрович і А. Спірін [48] підкреслюють важливість міжсекторального партнерства як механізму соціального розвитку. Це співзвучно з позицією Є. Сіра та Н. Павлик [101], які

акцентують, що соціальна активність у воєнний період трансформується у стратегічний ресурс держави.

Важливим наслідком волонтерства є формування колективної стійкості громади. Соціальна стійкість, як зазначає Н. Сай у співавторстві з Н. Малиновською [77], охоплює не лише здатність до адаптації, але й можливість виробляти нові моделі підтримки, що формують довготривалі соціальні зв'язки. Саме тому волонтерство у деокупованих громадах виступає не реакцією на кризу, а рушієм розвитку, що переводить населення від невизначеності до співтворчості та нових форм соціальної взаємодії.

Таким чином, у деокупованих територіальних громадах волонтерство є не лише механізмом допомоги, а інструментом соціального відновлення, згуртованості та реінтеграції, що забезпечує формування сильних, активних та стійких громад. Це визначає подальший напрям наукового аналізу – дослідження організаційних і правових аспектів волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.

1.2. Нормативно-правове та організаційне забезпечення волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах

Правове регулювання волонтерської діяльності в Україні ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, які визначають статус волонтера, умови його діяльності, права та обов'язки організацій і фізичних осіб, що здійснюють волонтерську підтримку населення.

Базовим документом у цій сфері є Закон України «Про волонтерську діяльність» [67], що закріплює поняття волонтерства як безоплатної, соціально спрямованої діяльності, добровільного залучення громадян до надання допомоги, а також умови фінансування та державної підтримки волонтерських ініціатив.

Значний вплив на розвиток волонтерства справляють і положення Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [66], який

визначає статус благодійних структур, партнерських організацій і механізмів фандрейзингу, що активно використовуються під час воєнного стану.

Особливого значення набула інституалізація волонтерської діяльності у сфері підтримки українських військових та цивільного населення, постраждалого від війни. Так, згідно з положеннями законодавства про ведення Реєстру волонтерів АТО/ООС [71], фізичні особи, які надають допомогу військовим формуванням, можуть отримувати статус офіційного волонтера, що забезпечує їм спеціальні умови фінансового обліку й правовий захист.

Водночас Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [11] визначає особливі умови проживання та надання допомоги населенню в умовах небезпеки, включно з обмеженнями мобільності, комендантськими правилами та обмеженням доступом до інфраструктури.

Варто підкреслити, що нормативна база України забезпечує загальні механізми регулювання волонтерства, однак вона не враховує специфічних особливостей діяльності волонтерів у деокупованих територіальних громадах. Саме цей аспект потребує розширення правового аналізу, зокрема у напрямі реінтеграційної політики держави.

Правове забезпечення деокупованих територій України визначається комплексом законодавчих актів та державних стратегій щодо відновлення інфраструктури, гарантування прав населення, реінтеграції місцевих інституцій та організації соціальних послуг. Центральне місце займає Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [68], який визначає особливості відновлення державного управління й механізми захисту громадян, що проживали в умовах окупації.

Законодавчі положення доповнює Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021-2027 рр. [69], що визначає підтримку постраждалих територій як національний пріоритет, передбачаючи формування мережі

місцевих партнерств, розвиток громадянської участі та залучення населення до процесів відновлення.

Важливим нормативним документом є Закон України «Про компенсацію за пошкоджене та зруйноване майно» [72], який визначає механізм соціальної підтримки населення, що зазнало втрат внаслідок бойових дій, що формує окрему категорію осіб, які потребують волонтерської допомоги.

Інституційне забезпечення розвитку громадянського суспільства здійснюється через «Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства» [74], що спрямована на посилення участі громадян у питаннях місцевого управління.

В аналітичних дослідженнях Національного інституту стратегічних досліджень сформовано підхід до деокупованих громад як до соціально вразливих систем з підвищеним попитом на волонтерську допомогу [89].

Правові норми щодо відновлення деокупованих територій не містять достатньо регулятивних положень для організації волонтерської діяльності, що ускладнює міжсекторальну взаємодію та потребує практичних і методичних рішень, вироблених на рівні громад.

Організаційне забезпечення волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах України формується на перетині діяльності державних інституцій, місцевих органів влади, міжнародних і національних неурядових організацій, освітніх установ, релігійних громад та ініціативного населення. Дослідження соціальної роботи у громаді (Г. Слезанська [80]; І. Пеша [81]; Ж. Петрочко [64]) підтверджують, що саме поєднання інституційних і громадських ресурсів створює умови для активного залучення мешканців до ухвалення рішень і подолання соціальних проблем.

Розглянемо ключові суб'єкти волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.

Місцеві неурядові організації. Особливо важливу роль у підтримці деокупованих територіальних громад відіграють НУО, які володіють автономними інструментами мобілізації населення, ресурсним

фандрейзингом та мережевою співпрацею з міжнародними інституціями. Прикладом є діяльність Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» [9], що реалізує соціальні програми з розвитку громадянської активності, Національного проєкту «Громадський HUB «Обізнані та ініціативні» та підтримує саме мешканців деокупованих громад у ролі волонтерів. Ця модель відображена у дослідженнях В. Ляха [37], А. Спіріна, В. Петровича і Т. Лях [48], де підкреслюється, що громадські організації є посередниками соціальних змін і формують нові форми участі громади у відновленні.

Міжнародні організації. Найпотужніші з них – це Міжнародний Комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross, ICRC), Програма розвитку ООН (United Nations Development Programme, UNDP), Дитячий фонд ООН (United Nations Children’s Fund, UNICEF), Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration, IOM), Норвезька рада у справах біженців (Norwegian Refugee Council, NRC), Лікарі без кордонів (Médecins Sans Frontières, MSF), Данська рада у справах біженців (Danish Refugee Council, DRC) [1].

Вагомим суб’єктом є Фонд Східна Європа [91], який реалізує програми підтримки деокупованих громад у партнерстві з Швейцарським агентством розвитку та співробітництва. Ці програми, спрямовані на підсилення локальної демократії, цифрової залученості населення та волонтерських практик, орієнтовані на формування «громад із високим рівнем соціальної мобільності», де кожен мешканець може бути ініціатором змін. Власне, розвиток волонтерства розглядається як стратегія відновлення людського капіталу та соціальної згуртованості, що збігається з аналітичними висновками НІСД [89].

Центри соціальних служб, Служби у справах дітей та сім’ї в деокупованих територіальних громадах виконують критично важливу роль, що значно виходить за межі їхніх традиційних повноважень. Після звільнення територій ці установи стають першими інституціями, до яких звертаються люди, що пережили окупацію, втрату житла, примусове переселення,

наси́льство, вимушену розлуку з родинами або зникнення близьких. Як свідчать дослідження Т. Лях і М. Кузнєцова [42], робота з такими групами потребує травма-інформованого підходу, спеціальних комунікаційних технік та безпечних умов взаємодії.

Саме через підвищений рівень соціальної вразливості населення [39; 40] зазначені установи активно інтегрують волонтерів у процес надання соціальних послуг, використовуючи їх як розширений кадровий ресурс. Це відповідає моделі соціальної роботи у громаді, науково обґрунтованій І. Пешею [81], Т. Семигіною [78], Г. Слезанською [80] та, яка передбачає мобілізацію локальних ресурсів для реагування на кризові потреби населення.

Волонтери в деокупованих громадах виконують низку специфічних функцій, що не характерні для повсякденної діяльності соціальних служб у мирний час. До їхніх обов'язків належать:

- соціальний супровід постраждалих сімей та осіб, зокрема під час оформлення документів;
- інформаційно-комунікаційна підтримка людей похилого віку, які не можуть самотійно взаємодіяти з державними установами;
- логістична допомога (доставка продуктів, одягу, медикаментів, засобів гігієни);
- транспортування людей з інвалідністю та самотніх осіб до установ соціального захисту, лікарень, гуманітарних пунктів;
- перекодування або «переклад» бюрократичних процедур для ВПО, осіб без документів, людей із когнітивними порушеннями;
- участь у соціальному патронажі сімей з дітьми, що потребують невідкладної допомоги [62; 63].

Особливу складність створює робота з дітьми, які пережили бойові дії, втрату близьких або вимушене переміщення. Як зазначено у джерелі [95], реалізація прав дитини в постконфліктних громадах потребує партнерства державних і недержавних акторів, а отже взаємодія служб та волонтерів стає необхідною умовою забезпечення найкращих інтересів дитини.

Науковці підкреслюють, що діяльність волонтерів у соціальній сфері деокупованих громад повинна здійснюватися відповідно до професійних і етичних стандартів [39; 40; 42]. Відсутність чітко визначених правил може не лише послабити ефективність соціальної допомоги, але й погіршити стан постраждалих, спричинивши повторну травматизацію. Тому на рівні державної політики партнерство між соціальними службами та волонтерами визначається як необхідна умова реалізації прав людини у громадах, що пережили війну та окупацію [95].

Отже, Центри соціальних служб та Служби у справах дітей та сім'ї виступають координаторами волонтерської участі в деокупованих громадах, а волонтери – силою, що компенсує кадровий дефіцит, підтримує вразливі групи та забезпечує доступ населення до соціальних послуг, перетворюючи соціальну роботу на інструмент повоєнного відновлення. Освітні заклади. Заклади освіти в деокупованих громадах нерідко стають центрами гуманітарної допомоги, кризового навчання та комунікації з населенням [10; 28]. Дослідження фіксують, що молодь є ключовим ресурсом волонтерства, і саме освітні заклади формують громадянські компетентності, необхідні для участі у відбудові громади [64].

Релігійні громади. У структурі соціальної допомоги деокупованих територіальних громад особливе місце посідають релігійні організації та церковні громади. На відміну від інших інституцій соціального захисту, вони є не лише надавачами гуманітарної допомоги, а й мобілізаторами моральної підтримки, духовної стійкості та соціальної єдності. Дослідження І. Ковальчука та О. Кройтора [32] вказує, що релігійні громади в Україні традиційно виконують функцію ініціаторів і координаторів благодійних практик, забезпечуючи допомогу нужденним, сім'ям у кризі, людям похилого віку й особам, що опинилися в складних життєвих обставинах.

Роль парафіяльних спільнот у волонтерській підтримці відповідає положенням, викладеним у навчальних посібниках із менеджменту волонтерських груп і програм, де зазначено, що релігійні осередки часто

стають організаційними майданчиками для координації волонтерської роботи, формування груп взаємодопомоги та функціонування ресурсних центрів, що працюють без формальної бюрократичної підтримки [55; 57; 58]. Такий формат є особливо актуальним у громадах, які зазнали окупації, оскільки волонтерська інфраструктура там зруйнована або потребує відновлення.

У невеликих громадах релігійні організації стають місцями не лише матеріальної допомоги (продуктів, ліків, одягу), але й психологічного супроводу, духовної підтримки та колективного проживання травми, що підтверджується дослідженнями про роль віри як чинника подолання кризових станів у спільнотах, які зазнали втрат [32]. Саме церковні лідери, як правило, користуються високим рівнем довіри місцевого населення, що значно спрощує залучення людей до волонтерської діяльності, навіть тих, хто ніколи не мав відповідного досвіду.

Релігійні громади у деокупованих територіальних громадах здійснюють широкий спектр соціально-комунікативних функцій:

- гуманітарну підтримку та соціальний супровід сімей у кризі й маломобільних груп населення;
- створення волонтерських груп і координацію допомоги через неформальні мережі;
- налагодження комунікації між благодійними фондами, адміністрацією громади та населенням;
- психологічно-духовний супровід осіб, що зазнали насильства, втратили близьких або пережили окупацію;
- організацію навчальних і просвітницьких заходів для молоді та сімей.

Особливо важливою є пастирська підтримка військових, сімей загиблих та поранених, а також осіб, що пережили катування, насильство або рух примусу під час окупації. Такі практики відповідають положенням про соціально-педагогічну підтримку в громадах, визначених у вітчизняних дослідженнях [82], та активно використовуються як частина програм

волонтерської допомоги, спрямованих на реінтеграцію вразливих осіб у громаду [57; 58].

Таким чином, релігійні громади можуть бути визначені як локальні центри соціальної згуртованості та волонтерського менеджменту, що поєднують гуманітарні, духовні та соціально-педагогічні підходи. Їхня діяльність у деокупованих територіальних громадах слугує не лише формою благодійності, але й стратегічним ресурсом відновлення соціального капіталу, довіри та взаємної підтримки в постконфліктному середовищі.

Місцеві культурні установи. У деокупованих територіальних громадах особливої ролі набувають заклади культури, серед яких бібліотеки, будинки культури, клубні об'єднання та локальні музеї. На відміну від інституцій соціального захисту, ці установи мають унікальний статус відкритого простору для всіх груп населення, що дозволяє їм перетворюватися на місцеві хаби солідарності, комунікації та волонтерської взаємодопомоги. Саме цей феномен підкреслюється в сучасних дослідженнях соціальної згуртованості та розвитку громад, які розглядають культурні простори як інструменти соціальної мобілізації [65].

Бібліотеки, будинки культури та музеї виконують низку ключових функцій у процесі відновлення деокупованих громад:

– *Створення місць взаємодопомоги та координації волонтерської роботи.* У цих просторах відбувається збір гуманітарної допомоги, складання логістичних списків, організація чергувань, навчання волонтерів і проведення спільних акцій. Як підкреслюється у виданні «Менеджмент волонтерських груп: від А до Я», успішна волонтерська діяльність завжди потребує локальних центрів координації, доступних для всіх мешканців [57]. Саме заклади культури часто стають такими центрами у громадах, де соціальна інфраструктура була зруйнована або не відновлена.

– *Підтримка соціальної комунікації і колективної пам'яті.* Музеї, бібліотеки та культурні центри зберігають не лише історичну спадщину, але й створюють нову – через документування воєнного досвіду, збір свідчень про

окупацію, проведення виставок, публічних читань, дискусій. Так формуються практики колективного проживання травми, які мають реабілітаційне значення для населення, що пережило окупацію та втрати [15; 65].

– *Формування горизонтальних мереж солідарності.* Саме в культурних просторах найчастіше виникають спільні ініціативи, де учасники не розділяються за професійною приналежністю, віком чи статусом. Дослідження Ж. Петрочко, О. Карпенко та В. Лютого [64] підтверджує, що соціальна активність і волонтерські практики посилюються тоді, коли в громаді існує доступний фізичний простір для комунікації та співпраці.

– *Просвітницька робота та підвищення стійкості населення.* Заклади культури організовують тренінги з безпеки, інформаційної грамотності, психологічної підтримки, фінансової допомоги, роботи з дітьми, цивільного захисту, що особливо важливо в умовах постокупаційного стресу. Це відповідає рекомендаціям із менеджменту волонтерських програм щодо необхідності підготовки волонтерів через тренінги та супровід [57; 58].

– *Підтримка локальної довіри та співпраці з органами влади.* Місцеві культурні установи зберігають високий рівень соціальної довіри, оскільки вони тривалий час є частиною повсякденного життя громади. Цей фактор дозволяє їм виступати посередниками між населенням та органами влади, міжнародними організаціями, фондами та благодійними партнерами.

У результаті заклади культури деокупованих громад можна розглядати як мультифункціональні центри соціально-педагогічної підтримки, волонтерського менеджменту та інституційної згуртованості громади, що поєднують гуманітарний, освітній, соціальний, комунікативний та реабілітаційний вектори діяльності. Таким чином, їхня роль виходить за межі культурно-дозвілєвих функцій і перетворюється на стратегічний ресурс відновлення людського капіталу в деокупованих територіальних громадах.

Волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах передбачає роботу з людьми, які пережили фізичне насилля, окупаційний тиск, втрату майна та близьких, а також є свідками або жертвами воєнних злочинів.

У цих умовах професійна етика волонтерів набуває не лише морального, але й безпекового значення. Як підкреслює Т. Лях у наукових працях щодо нормативно-правового забезпечення волонтерства, діяльність добровольців у соціальній сфері повинна регулюватися вимогами етичної відповідальності, правової обізнаності та безпеки взаємодії з вразливими групами населення [39; 43]. Саме тому законодавче закріплення прав і обов'язків волонтерів визначається як необхідна умова їхньої роботи в зонах підвищеного ризику та у громадах, що повертаються до мирного життя [66; 67; 68].

Етичні принципи волонтерської діяльності базуються на засадах гуманізму, недискримінації, добровільності та пріоритетності потреб людини, що зафіксовано в міжнародних стандартах волонтерської роботи та узгоджується з українськими нормативними документами щодо забезпечення прав і свобод громадян [68; 74; 107]. У дослідженнях Т. Спіріної та М. Лехолетової [85] наголошується, що будь-який фахівець, який взаємодіє з постраждалими від війни, повинен дотримуватися принципів конфіденційності, толерантності та невтручання у приватний досвід травми. Некоректні питання, оцінні судження або спроби «розпитати для допомоги» можуть спричинити повторну травматизацію, що підтверджують дослідження щодо психологічної нестабільності людей, які проживають на деокупованих територіях [22; 42; 93].

Безпеківі вимоги до волонтерів у деокупованих громадах стосуються також фізичного середовища. Постокупаційні території містять мінну небезпеку, нерозірвані снаряди, зруйновану інфраструктуру, обмежені можливості логістики та зв'язку [89; 104]. У цих умовах волонтери повинні проходити інструктаж з цивільної безпеки, знати правила евакуації, планування маршрутів та комунікації з військовими адміністраціями. Як зазначено в аналітичних звітах щодо реінтеграції територій, робота будь-яких гуманітарних та соціальних служб на деокупованих територіях має узгоджуватися з місцевими органами влади, військовими і службами безпеки [27; 89].

Окремої уваги потребує етична взаємодія волонтерів з дітьми, підлітками, людьми похилого віку та особами з інвалідністю. Згідно з дослідженнями Т. Лях та М. Кузнєцова [41; 42], люди похилого віку у воєнний час характеризуються підвищеним рівнем тривожності й уразливості, що вимагає від волонтерів додаткової делікатності та обережності під час комунікації. Водночас Ж. Петрочко, О. Карпенко та В. Лютий підкреслюють необхідність активізації ресурсів громади через залучення населення до взаємодії без тиску або примусу, що має забезпечуватися етичною комунікацією [64].

Таким чином, професійна етика і безпекові вимоги у волонтерській діяльності деокупованих територіальних громад є системними регуляторами, що забезпечують не лише якість надання допомоги, але й психологічну стабільність та фізичну безпеку населення. Дотримання етичних норм, принципів конфіденційності, недискримінації, травма-інформованої взаємодії та правил цивільної безпеки визначає ефективність волонтерства у громадах, що пережили окупацію та перебувають у процесі відновлення.

Розвиток волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах неможливий без партнерства державних інституцій, місцевих органів влади, неурядових організацій, релігійних спільнот, міжнародних фондів та громадянського суспільства. Таке міжсекторальне співробітництво забезпечує ресурсну підтримку, професіоналізацію волонтерської діяльності та формує сталі механізми соціальної допомоги. У наукових працях Ж. Петрочко та О. Карпенко доведено, що соціальна активність громади підсилюється за умови налагодження партнерств між різними суб'єктами соціальної підтримки, які діють на локальному рівні [64]. У дослідженнях Т. Лях та А. Спіріна міжсекторальна взаємодія визначається як необхідний інструмент соціальної адвокації та захисту прав вразливих груп населення, зокрема в умовах соціальної нестабільності [48].

У деокупованих громадах міжсекторальна співпраця проявляється у формі партнерства між місцевими органами влади, соціальними службами, центрами соціальної підтримки, неурядовими організаціями, волонтерськими

рухами та релігійними громадами. Місцеві адміністрації забезпечують правові умови, інформаційну підтримку та координацію гуманітарної допомоги [27; 66; 69], тоді як громадські організації і волонтерські центри виступають інструментами мобілізації людських ресурсів, збору коштів, логістики та соціального супроводу. Особливе значення мають локальні ініціативи таких організацій, як Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», що впроваджує проєкти для підтримки деокупованих територіальних громад у партнерстві з міжнародними фондами [9; 91]. Ці проєкти не лише забезпечують гуманітарну допомогу, але й розвивають громадську участь та соціальну стійкість.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у підтримці волонтерської діяльності на деокупованих територіях через фінансування, психологічну підтримку та розвиток інфраструктури. До таких організацій належать: Міжнародний комітет Червоного Хреста (International Committee of the Red Cross, ICRC), Програма розвитку ООН (United Nations Development Programme, UNDP), Дитячий фонд ООН (United Nations Children's Fund, UNICEF), Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration, IOM), Норвезька рада у справах біженців (Norwegian Refugee Council, NRC), Лікарі без кордонів (Médecins Sans Frontières, MSF), Данська рада у справах біженців (Danish Refugee Council, DRC). Їхня діяльність спрямована на гуманітарну допомогу, відновлення інфраструктури, захист прав людини, розвиток соціального капіталу та психосоціальну підтримку, що узгоджується з українськими стратегіями реінтеграції та регіонального розвитку [69; 89; 104].

Така модель співпраці відповідає концепції розвитку громадянського суспільства, яка передбачає активне залучення громадян до прийняття рішень та участь у соціальних процесах на локальному рівні [74]. Підтримка з боку міжнародних організацій посилює демократичні механізми управління, сприяє розвитку локальної самодостатності та формує культури соціальної відповідальності, що є визначальним для майбутнього розвитку деокупованих

територіальних громад. Водночас дослідження міжнародних експертів підтверджують, що залучення волонтерів у постконфліктних регіонах зменшує рівень соціальної напруги, зміцнює довіру до інституцій та прискорює процес відновлення через самоорганізацію населення [97; 109].

Отже, міжсекторальне та міжнародне співробітництво у сфері волонтерства визначається як стратегічний ресурс розвитку деокупованих територіальних громад, оскільки забезпечує кадрову, матеріальну, професійну, логістичну та психологічну підтримку. Саме партнерства різних секторів дозволяють створювати ефективні моделі соціального відновлення, в яких волонтерська діяльність стає не лише інструментом допомоги, але й чинником соціальної згуртованості, громадянської активності та стійкого розвитку.

З огляду на нормативно-правові засади, міжсекторальну організацію волонтерської підтримки та розгалужену систему партнерств, важливо визначити конкретний зміст, напрями й форми волонтерської діяльності, що реалізуються в деокупованих територіальних громадах. Розуміння цих компонентів дозволяє окреслити потенціал волонтерського руху як інструменту соціального відновлення та сформувати ефективні механізми підтримки місцевого населення.

1.3. Напрями, зміст, форми і методи волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах

Питання змісту та напрямів волонтерської діяльності активно розробляється українськими й зарубіжними дослідниками. У наукових працях І. Чайки, Н. Єсіної, О. Стрельнікової, Н. Єсіної, Д. Ноймана, О. Жукової та інших волонтерство розглядається як багатовимірний феномен, що поєднує різні сфери суспільного життя, типи активності та моделі організації діяльності [25; 60; 88; 92]. У статті І. Чайки акцентовано, що волонтерська діяльність охоплює гуманітарну, соціальну, освітню, правозахисну, культурну

та громадсько-політичну складові, які можуть поєднуватися залежно від контексту функціонування громади [92]. Н. Єсіна, аналізуючи сутність волонтерської діяльності в Україні, підкреслює, що різноманіття напрямів є відповіддю на множинні соціальні потреби та структурні прогалини системи соціальної підтримки [25].

Розвиток волонтерства в умовах повномасштабної війни детально аналізують О. Стрельнікова та Н. Єсіна, які виокремлюють гуманітарний, військово-допомоговий, соціально-психологічний, освітньо-просвітницький, правозахисний та цифровий напрями волонтерської діяльності, наголошуючи на їхній взаємодоповнюваності [88]. На думку Д. Ноймана та О. Жукової, волонтерство стає не лише інструментом внутрішньої консолідації, а й чинником посилення міжнародного іміджу держави, що обумовлює розвиток міжнародних, дипломатичних та адвокаційних ініціатив [60].

У працях Т. Лях, З. Бондаренко, Т. Журавель та їхніх співавторів волонтерська діяльність аналізується крізь призму управління волонтерськими групами та програмами, що передбачає виділення таких напрямів, як соціально-побутова допомога, освітньо-просвітницька, культурно-дозвілєва, профілактична та правозахисна діяльність [57; 58]. Особливу увагу приділено підтримці молоді, яка через волонтерство долучається до вирішення проблем громади, здобуває соціальний досвід і формує громадянську активність [47; 55; 64; 95; 99].

О. Байдарова і А. Дюльгерова, аналізуючи волонтерську діяльність в умовах пандемії COVID-19, окреслюють напрями онлайн-підтримки, дистанційного консультування, забезпечення доступу до інформації та організації мережових спільнот допомоги [5]. А. Котелевець, досліджуючи онлайн-волонтерство, виділяє інформаційно-комунікаційний, освітній, координаційний і психологічний напрями цифрової волонтерської діяльності, що реалізується через віртуальні платформи та соціальні мережі [33; 30; 100].

Я. Мартинюк, Г. Олійник та Л. Петришин, аналізуючи волонтерську діяльність у територіальній громаді, а також в умовах сільських громад,

підкреслюють значення освітніх, культурно-громадських та інфраструктурних ініціатив, орієнтованих на розбудову локальних соціальних зв'язків, підтримку вразливих груп, розвиток громадянської активності [55; 62; 63]. У працях Ж. Петровича, О. Карпенко, В. Лютого, Т. Лях, В. Петровича, А. Спіріна волонтерська діяльність позиціонується як інструмент соціальної активності особистості, адвокації прав вразливих груп, розбудови горизонтальних зв'язків у громаді [48; 64; 65; 49].

Таким чином, узагальнюючи підходи українських дослідників, можна виділити такі ключові напрями волонтерської діяльності: гуманітарно-побутовий, психосоціальний, освітньо-просвітницький, правозахисний і правопросвітницький, культурно-громадський, інфраструктурний, інформаційно-цифровий, адвокаційний та напрям місцевого розвитку і соціальної згуртованості [39; 40; 47; 55; 57; 58; 60; 77; 80; 81; 88; 92; 95; 99].

Специфіка цих напрямів у деокупованих територіальних громадах зумовлена їхнім особливим соціально-політичним статусом і високим рівнем травматизації населення. Як показують дослідження К. Анохіної, В. Варави, В. Демиденка, О. Захарової, О. Мартиненка, в деокупованих громадах поєднуються наслідки тривалої окупації, руйнування інфраструктури, розриву соціальних зв'язків, зміни демографічної структури та недовіри до інституцій [2; 16; 26; 54; 89]. Аналітичні матеріали щодо управління та відновлення деокупованих територій підкреслюють, що значна частина соціальної інфраструктури (школи, лікарні, будинки культури, центри соціальних послуг) частково або повністю знищена, що істотно обмежує можливості системної державної підтримки [89; 104].

Соціально-психологічний стан мешканців деокупованих територій характеризується підвищеною вразливістю, відчуттям небезпеки, пережитою травмою, втратою близьких, вимушеною зміною місця проживання. Шаумян і Музика акцентують, що жителі деокупованих територій демонструють зміни емоційного стану, ціннісних орієнтацій, довіри до інституцій, що відбивається на їхній готовності брати участь у громадських ініціативах [93]. Водночас

частина населення залишається в умовно безпечних, але структурно вразливих умовах, стикаючись із зруйнованим житлом, нестачею базових послуг, відсутністю роботи [72; 89; 104].

Додатковим чинником є висока частка внутрішньо переміщених осіб, які оселяються в деокупованих територіальних громадах. Дослідження інтеграції ВПО у приймаючі громади та підтримки внутрішньо переміщених осіб у соціальному просторі показують, що ці групи потребують комплексної підтримки - матеріальної, психологічної, правової, освітньої [22; 35; 37; 54; 84]. Водночас у деокупованих громадах залишається велика кількість людей похилого віку, які з різних причин не виїхали, втратили частину соціальних зв'язків і стикаються з високим рівнем ізоляції та безпорадності [41; 42]. Саме в умовах поєднання демографічної вразливості, інфраструктурних руйнувань та психологічної травми волонтерська діяльність стає одним із ключових ресурсів виживання та відновлення громади [17; 19; 20; 65; 85; 89; 93].

Попри очевидну потребу в системній волонтерській діяльності, низка досліджень та навчально-методичних праць вказують на відсутність чіткого програмного підходу до організації волонтерства в багатьох громадах, зокрема у деокупованих. У посібниках з менеджменту волонтерських груп і програм наголошено, що ефективна волонтерська діяльність потребує структурованого планування, визначення цілей, ролей, системи підготовки та супроводу волонтерів, а також моніторингу результатів [57; 58]. Однак практика деокупованих громад часто демонструє стихійний, реактивний характер волонтерських ініціатив, коли волонтери змушені відповідати на нагальні потреби без достатнього ресурсного, організаційного й нормативного забезпечення [20; 54; 89].

Карта правових реформ для громадянського суспільства в Україні фіксує низку системних бар'єрів, пов'язаних із регуляцією діяльності організацій громадянського суспільства, доступом до фінансування, прозорістю процедур та захистом прав волонтерів [29]. Попри наявність законодавчої бази у сфері благодійної та волонтерської діяльності, її практична імплементація в умовах

деокупованих територіальних громад ускладнена через нестачу фахівців, обмежені можливості локальних органів влади, нерівний доступ до інформації та ресурсів [66; 67; 69; 74; 76; 89].

Міжнародні джерела підкреслюють, що волонтерська діяльність у кризових і постконфліктних контекстах потребує спеціальної організації та захисту. У дослідженні Дж. Віттакера, Б. МакЛеннана та Дж. Гандмера волонтерство в надзвичайних ситуаціях розглядається як неформально організована, високодинамічна діяльність, яка часто виходить за межі традиційних інституційних рамок та потребує гнучких моделей управління [109].

Л. Хастінкс наголошує на гібридному характері сучасного волонтерства, що поєднує онлайн і офлайн формати, формальні та неформальні структури, локальні ініціативи й глобальні мережі [97].

Дані Міжнародної організації праці свідчать про значний внесок волонтерської праці в економіку та соціальний добробут, особливо в умовах підвищених ризиків і нестабільності [103].

Для українських деокупованих територіальних громад ці висновки означають, що волонтерська діяльність має не лише спиратися на загальнонаціональну нормативну базу, а й адаптуватися до локальних умов - ризику обстрілів, мінної небезпеки, обмежень комендантської години, дефіциту соціальної інфраструктури та людських ресурсів. У практичному вимірі це проявляється в тому, що не всі вимоги законодавства щодо оформлення волонтерської діяльності, страхування чи ведення реєстрів можуть бути виконані належним чином в умовах постійної загрози життю та нестачі адміністративних потужностей [66; 71; 72; 75; 89; 104]. Частина волонтерської діяльності реалізується у формі неформального волонтерства, що фіксується як ризиковий, але невід'ємний компонент громадської самоорганізації в умовах війни [88; 109].

Із урахуванням наукових підходів та специфіки деокупованих територіальних громад у цій магістерській роботі пропонується авторська

систематизація основних напрямів волонтерської діяльності, яка дозволяє пов'язати потреби населення, суб'єктів реалізації, форми, методи, ризики та можливості їх нормативно-правового забезпечення.

До таких напрямів, передусім, належать:

1. гуманітарно-побутова підтримка населення деокупованих громад (забезпечення базових потреб, допомога з житлом, побутовою відбудовою) [5; 17; 20; 54; 60; 72; 89; 104];
2. психосоціальна підтримка та робота з травмою (індивідуальний і груповий супровід, профілактика вторинної травматизації) [22; 23; 35; 41; 42; 78; 85; 105];
3. освітньо-просвітницька та правопросвітницька діяльність (інформування про права, соціальні послуги, механізми компенсації, навчання волонтерів і мешканців громади) [1; 24; 39; 40; 57; 58; 64; 66; 72; 76];
4. соціально-інфраструктурний та просторовий розвиток (участь у відновленні громадського простору, створенні безпечних зон, локальних хабів допомоги) [15; 59; 80; 81; 89; 104];
5. підтримка вразливих груп - людей похилого віку, сімей з дітьми, ВПО, родин військовослужбовців, осіб, які зазнали втрат (адресна допомога, супровід у взаємодії з інституціями, доглядові практики) [22; 23; 35; 37; 41; 42; 82; 85];
6. цифрове й мережеве волонтерство (онлайн-інформування, дистанційні консультації, координація ресурсів, краудфандинг, адвокація) [5; 30; 33; 91; 95; 100; 108].

Реалізація цих напрямів забезпечується широким колом суб'єктів – від індивідуальних волонтерів та ініціативних груп до неурядових організацій, закладів освіти, соціальних служб, релігійних громад, культурних інституцій та міжнародних партнерів [9; 14; 57; 59; 60; 80; 81; 84; 89; 91; 104].

Кожен із напрямів передбачає специфічні форми організації (індивідуальне, групове, інституційне, мережеве волонтерство) та методи роботи (аудит потреб, супровід, консультування, групова робота,

інформаційні кампанії, кейс-менеджмент, проєктний підхід), що потребують адаптації до умов небезпеки, ресурсних обмежень та нормативних вимог [31; 39; 44; 48; 57; 58; 80; 83; 97; 109].

Узагальнення зазначених підходів, потреб та ризиків дозволяє представити напрями волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах у вигляді узагальнювальної таблиці, де систематизовано зміст діяльності, типових суб'єктів, форми, методи, виклики та можливості їх реалізації з урахуванням чинного законодавства України про волонтерську діяльність та особливостей функціонування громад у постокупаційних умовах [66; 67; 69; 71; 72; 89; 104].

У таблиці 1.2 нами систематизовано провідні напрями волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах із урахуванням їхнього змісту, суб'єктів реалізації, форм і методів роботи, а також типових викликів та обмежень, пов'язаних із воєнним контекстом.

Окремий стовпчик присвячено особливостям реалізації кожного напрямку в межах чинної нормативно-правової бази України, що дозволяє побачити не тільки потенціал, але й розрив між де-юре можливостями, закріпленими в законодавстві, та де-факто умовами здійснення волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах.

Отже, представлена нами класифікація напрямів волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах демонструє, що їхній зміст та форми визначаються унікальними умовами постокупаційного відновлення. Частина волонтерських практик збігається з діяльністю, характерною для мирних територій, проте в деокупованих громадах зміщення акцентів відбувається у бік базової життєзабезпечувальної та кризової підтримки. Це свідчить про домінування гуманітарного, соціально-реабілітаційного та інформаційно-консультативного напрямів, які компенсують відсутність або обмеженість соціальних послуг, що гарантовані державою [27; 66; 69].

Особливості волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах

Напрямок волонтерської діяльності	Зміст діяльності (основний фокус)	Типові суб'єкти реалізації	Основні форми і методи	Ключові виклики та ризики	Особливості реалізації з урахуванням законодавства
Гуманітарно-побутова підтримка населення деокупованих територіальних громад	Забезпечення продуктами, водою, засобами гігієни; допомога з тимчасовим житлом, базовими ремонтами, відновленням життєво необхідних побутових умов	Місцеві й національні НУО, релігійні громади, ініціативні групи, органи місцевого самоврядування, міжнародні організації, волонтерські штаби	Пункти видачі, адресна доставка, волонтерські патрулі, логістика гуманітарних вантажів, картування потреб домогосподарств	Мінна небезпека, обстріли, дефіцит ресурсів, ризик нерівномірного розподілу допомоги, вигорання волонтерів, слабка координація між суб'єктами	Необхідність дотримання вимог законів про волонтерську і благодійну діяльність, правил обліку гуманітарної допомоги; у реальних умовах деокупованих громад не всі процедури можуть бути виконані повною мірою через небезпеку і кадровий дефіцит
Психосоціальна підтримка та робота з травмою	Емоційна, психологічна і соціальна підтримка осіб, які пережили окупацію, втрату житла чи близьких; профілактика вторинної травматизації	Психологи, соціальні працівники, консультанти НУО, освітяни, духовенство, спеціально підготовлені волонтери, міжнародні	Групи взаємопідтримки, індивідуальні консультації, тренінги резильєнтності, сімейні консультації, телефони довіри, онлайн-	Дефіцит фахівців, емоційне виснаження і вигорання волонтерів, стигматизація звернення по допомогу, ризик повторної травматизації, складність	Діяльність наближена до надання соціальних послуг і психологічної допомоги, що потребує дотримання професійних стандартів; значна

Напрямок волонтерської діяльності	Зміст діяльності (основний фокус)	Типові суб'єкти реалізації	Основні форми і методи	Ключові виклики та ризики	Особливості реалізації з урахуванням законодавства
		проекти психосоціальної підтримки	консультування, кейс-менеджмент	забезпечення конфіденційності в малих громадах	частина підтримки здійснюється волонтерами без формалізованої підготовки, що законодавством прямо не деталізовано
Освітньо-просвітницька та правопросвітницька діяльність	Інформування про права, соціальні гарантії, механізми компенсації, реєстри пошкодженого майна; протимінна, правова, громадянська, цифрова просвіта; навчання волонтерів і мешканців	Заклади освіти, НУО, центри соціальних служб, бібліотеки, молодіжні центри, міжнародні організації	Тренінги, публічні лекції, інформаційні кампанії, буклети, онлайн-курси, освітні хаби, правопросвітницькі заходи для різних цільових груп	Обмежений доступ до інтернету та електроенергії, низька правова поінформованість частини населення, в тому від надлишку інформації, нестача адаптованих методичних матеріалів	Узгоджується з Концепцією розвитку громадянської освіти та стратегіями розвитку громадянського суспільства; потребує чіткого розмежування між волонтерською правопросвітою і професійними юридичними послугами, регульованими спеціальними нормами
Соціально-інфраструктурний та	Участь у відновленні громадських просторів,	Органи місцевого самоврядування,	Волонтерські будівельні,	Мінна небезпека, нестабільна безпекова	Потребує узгодження з

Напрямок волонтерської діяльності	Зміст діяльності (основний фокус)	Типові суб'єкти реалізації	Основні форми і методи	Ключові виклики та ризики	Особливості реалізації з урахуванням законодавства
просторовий розвиток громади	створенні безпечних зон зустрічей, реконструкції культурних і соціальних об'єктів, аудитах безпеки	НУО, ініціативні групи мешканців, фахівці з безпеки, архітектори, міжнародні партнери	благоустроєві акції, аудити безпеки, просторове картування, участь у розробці місцевих програм відновлення	ситуація, дефіцит матеріалів, складна координація великої кількості стейкхолдерів, фізичне перевантаження волонтерів	державною стратегією регіонального розвитку, містобудівними нормами, програмами відновлення; участь волонтерів у роботах підвищеного ризику логічно потребує страхування і додаткових гарантій безпеки, які в законодавстві окреслені лише загально
Підтримка вразливих груп населення	Адресна допомога людям похилого віку, ВПО, сім'ям з дітьми, родинам військовослужбовців, особам з інвалідністю; супровід у доступі до послуг; доглядові практики	Соціальні працівники, центри соціальних служб, служби у справах дітей та сім'ї, НУО, релігійні громади, освітні заклади, волонтерські ініціативи	Відвідування домівок, соціальний патронаж, кейс-менеджмент, групи підтримки для батьків, організація доглядової допомоги, «волонтерські опікунські пари»	Висока емоційна та фізична напруга, ризик професійного і волонтерського вигорання, складність дотримання етичних стандартів і конфіденційності, недостатня підготовка частини волонтерів	Перетин із системою надання соціальних послуг, вимогами щодо захисту персональних даних і дотримання етичних норм; формалізація ролі волонтерів не

Напрямок волонтерської діяльності	Зміст діяльності (основний фокус)	Типові суб'єкти реалізації	Основні форми і методи	Ключові виклики та ризики	Особливості реалізації з урахуванням законодавства
					завжди можлива, однак їхня участь заповнює прогалини у наданні підтримки, які не покриваються штатними службами
Цифрове та мережеве волонтерство	Онлайн-координація зборів ресурсів, інформування, дистанційні консультації, міжнародна адвокація, підтримка цифрових платформ для допомоги мешканцям деокупованих громад	Молодь, IT-спільноти, НУО, міжнародні організації, діаспорні спільноти, цифрові волонтерські платформи	Онлайн-кампанії, чати підтримки, дистанційні тренінги, консультації в месенджерах і через відеозв'язок, платформи краудфандингу, цифровий супровід ВПО і мешканців	Цифрова нерівність, нестабільний зв'язок та електропостачання, ризики кібербезпеки, дезінформація, емоційне виснаження цифрових волонтерів	Законодавство загалом поширюється і на онлайн-волонтерство, але специфіка цифрових форматів (обіг даних, захист персональної інформації, транскордонні ініціативи) регулюється фрагментарно, що створює «сіру зону» та потребує подальших правових уточнень

Таблиця створена автором самостійно

Суттєвою відмінністю волонтерського руху в громадах після деокупації є потреба у тривалих, а не разових програмах допомоги, що пов'язано з хронічними травматичними переживаннями населення (втрата житла, членів родини, катування, примусова депортація, проживання у тимчасових укриттях) [22; 37; 41; 93]. Тому волонтерська діяльність у таких громадах трансформується:

- з короткочасних ініціатив – у тривалі програми;
- з адресної допомоги – у моделі співпраці та підтримки;
- зі стихійних форм – у системні партнерські мережі [9; 57; 58; 65; 91].

Окремої уваги потребує питання реалізації Закону про волонтерську діяльність [67] у контексті деокупованих територій. Частина гарантій, передбачених законодавством (страхування, логістична підтримка, фінансове відшкодування витрат, реєстрація діяльності), є трудно здійснюваними або взагалі недоступними через:

- відсутність місцевих страхових інструментів (з огляду на воєнний ризик) [75];
- нерівномірність державного фінансування програм реінтеграції [27; 69; 89];
- руйнування соціальної інфраструктури та інституційних приміщень [89; 104];
- недостатність фахівців соціальної сфери [18; 80; 81].

Таким чином, ефективна волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах можлива лише за умови міжсекторальної взаємодії, підтримки донорських програм, партнерства з міжнародними організаціями та впровадження локальних моделей волонтерського менеджменту, що відповідають реаліям воєнного часу та післявоєнного відновлення [9; 91; 100; 108].

Отже, напрями, форми, методи волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах визначаються не лише нормативними регуляціями та наявністю соціальних інституцій, але й комплексом соціально-психологічних

потреб населення, станом місцевої інфраструктури, ресурсами громади і рівнем її соціальної згуртованості. Саме поєднання цих чинників формує специфічну модель волонтерства, що потребує окремого вивчення з метою визначення факторів, які сприяють або перешкоджають її розвитку.

Тому у наступному розділі буде здійснено емпіричний аналіз чинників розвитку волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах, на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області, що дозволить поглибити теоретичні положення та обґрунтувати практичні рекомендації щодо підсилення волонтерського руху в умовах післякупаційного відновлення.

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз доводить, що волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах виступає фундаментальним чинником підтримки населення та відновлення локальних спільнот у постконфліктний період. Проведений теоретичний аналіз дає змогу визначити, що волонтерство в таких громадах трансформується з традиційної гуманітарної допомоги у складну, багатовимірну систему соціальної підтримки, яка виконує кризово-гуманітарні, психосоціальні, реінтеграційно-правові, комунікаційно-координаційні та згуртовувальні функції. Саме їхнє поєднання зумовлює перехід соціальних практик волонтерства від «роздачі допомоги» до реабілітації, відновлення довіри та розбудови стійкої громадської взаємодії.

На основі узагальнення соціальних практик і наукових підходів визначено, що для деокупованих територіальних громад характерні специфічні напрями волонтерської діяльності, спрямовані на задоволення базових і комплексних потреб мешканців із досвідом втрати, психологічної травми, окупації та вимушеного переміщення. До них належать: гуманітарно-логістична допомога, документально-консультаційний супровід, психосоціальна підтримка, соціальна реінтеграція вразливих категорій

населення, освітньо-просвітницька та патронатна допомога, а також волонтерська участь у громадських ініціативах відновлення соціальної інфраструктури та локального середовища. Ці напрями відображають особливості соціальної структури деокупованих громад, у яких переважають люди літнього віку, внутрішньо переміщені особи, сім'ї з дітьми, що пережили втрати, а також мешканці, чиє житло або соціальні зв'язки були зруйновані війною.

Встановлено, що реалізація окреслених напрямів здійснюється через специфічні форми та методи волонтерської діяльності, які враховують ризики та обмеження деокупованих територій: мобільне волонтерство, доставка гуманітарних ресурсів у небезпечні зони, робота волонтерських хабів, супровід вразливих груп у доступі до послуг, організація груп взаємодопомоги, психосоціальні інтервенції, адвокаційна діяльність, правопросвітництво, а також партнерські ініціативи за участі громадських, освітніх, релігійних і міжнародних організацій. Саме партнерський характер діяльності дозволяє компенсувати руйнування соціальної інфраструктури та нестачу державних ресурсів, що є типовою умовою для деокупованих територіальних громад.

Таким чином, волонтерська діяльність у деокупованих територіальних громадах набуває системного характеру й виступає не лише засобом реагування на кризу, а механізмом соціальної стабілізації, відновлення людського капіталу, формування соціальної згуртованості, переорієнтації населення від виживання до розвитку та відновлення довіри до соціальних інституцій. Це доводить необхідність вивчення чинників, що впливають на розвиток волонтерської активності населення деокупованих громад, оцінки організаційних умов її реалізації та визначення ресурсів її подальшого зростання, що й стане предметом емпіричного дослідження, представленого у другому розділі.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1. Загальна характеристика вибірки та методологія дослідження

Емпіричне дослідження проводилося з метою виявлення чинників розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах, а також аналізу особливостей залучення населення до волонтерства у післявоєнних соціальних умовах. Дослідження спрямовувалося на встановлення зв'язку між потребами мешканців громади, наявними ресурсами соціальної підтримки, організаційними умовами волонтерської діяльності та специфікою функціонування волонтерських ініціатив після деокупації. Таким чином, логіка дослідження поєднувала оцінювання як індивідуальної готовності населення до волонтерства, так і громадських механізмів, що впливають на його розвиток.

Дослідження проводилося у Великоолександрівській територіальній громаді Бериславського району Херсонської області, яка була звільнена 4 жовтня 2022 року. Громада зазнала значних руйнувань, часткової втрати соціальної інфраструктури та ресурсів, що вплинуло на доступ населення до базових послуг, у тому числі соціальних. Окремі мешканці пережили досвід окупації, втрати майна, вимушеного переміщення або фізичного та психологічного насильства. Після звільнення громади в ній суттєво зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, людей похилого віку, самотніх осіб та сімей із дітьми, які потребували соціального супроводу й допомоги. Це створило підґрунтя для інтенсивного розвитку волонтерської діяльності та збільшення попиту на неї як ресурсу підтримки і соціального відновлення.

Емпірична частина дослідження тривала з лютого по кінець жовтня 2025 року в межах діяльності соціального проєкту «Громадський HUB «Обізнані та ініціативні» Громадської організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» у партнерстві з Фондом Східна Європа та Офісом Швейцарського

агентства розвитку та співробітництва. Здобувачка освіти Анна Бальсанко разом із іншими учасниками дослідницької групи мала рівний доступ до інформації, респондентів та організаційної підтримки під час збору даних.

У дослідженні використовувалися методи анкетування та фокус-груп, що дозволило поєднати кількісні та якісні характеристики явища волонтерства.

Анкетне опитування (Додаток А) застосовувалося як кількісний метод для визначення рівня поінформованості, участі та готовності населення до волонтерської діяльності, а також виявлення мотиваційних, організаційних, ресурсних та соціально-психологічних чинників, які впливають на розвиток волонтерства.

Заповнення анкет здійснювалося як у друкованій формі, так і за допомогою онлайн-форм.

Дистанційні формати використовувалися з огляду на безпекові ризики, ранню комендантську годину та обмежену мобільність частини населення.

В анкетуванні взяли участь 146 мешканців громади як з досвідом волонтерства, так і без нього.

Тематичні блоки анкети включали:

- загальні соціально-демографічні дані (без персональної ідентифікації);
- досвід участі у волонтерській діяльності (або її відсутність);
- мотиваційні чинники до волонтерства;
- бар'єри та труднощі до участі;
- очікування від діяльності волонтерів та організацій громади;
- оцінка доступності допомоги та довіри до соціальних інституцій.

До кожного блоку входили закриті, відкриті та частково відкриті запитання, що дозволяло кількісно оцінити частоту явищ та отримати якісні пояснення щодо особистих мотивів і перешкод.

Характеристика вибірки мешканців громади, які взяли участь у анкетуванні. У кількісному дослідженні взяли участь 146 мешканців Великоолександрівської територіальної громади (табл. 2.3). Ця вибірка

включала як осіб, які мають досвід участі у волонтерській діяльності (69 респондентів), так і тих, хто не волонтерив, але потенційно може долучатися до допомоги (77 респондентів). Такий поділ дозволив виявити не лише чинники, що стимулюють волонтерську активність, але й бар'єри, що стримують участь населення.

Таблиця 2.3

Характеристика респондентів, які взяли участь у анкетуванні

Категорія учасників	Кількість осіб	Особливості участі
Мають досвід участі у волонтерстві	69	Участь у гуманітарних ініціативах, супроводі вразливих груп, роботі хабів
Не мають досвіду волонтерської діяльності	77	Демонструють інтерес до волонтерства, але мають бар'єри щодо участі
Усього респондентів	146	Дозволило визначити як мотивацію, так і бар'єри волонтерства

Респонденти представляли різні вікові групи (від молоді до людей старшого віку). Це надало змогу порівняти очікування, мотивацію та готовність до участі у волонтерських ініціативах залежно від віку, соціального досвіду та потреб. Значну частку складали мешканці, які пережили досвід окупації, втрату доступу до послуг або руйнування соціальних зв'язків, що впливало на їхні погляди щодо необхідності волонтерської підтримки та участі у ній.

Респондентам пропонувалося оцінити власну готовність до участі в різних видах волонтерства, ступінь довіри до місцевих інституцій, бачення ролі волонтерів у відновленні громади, а також конкретні потреби населення, які, на їхню думку, мають задовольнятися першочергово. Окремо аналізувалися їхні мотиви, бар'єри до участі й очікування від організованих волонтерських структур.

Узагальнення даних анкетування, що охопило як осіб із досвідом волонтерської діяльності, так і мешканців, які не брали участі у волонтерських ініціативах, дозволило не лише оцінити рівень залученості населення громади,

але й виявити мотиваційні чинники, бар'єри та потенційні ресурси розвитку волонтерської активності в деокупованій територіальній громаді.

Фокус-групи застосовувалися для глибокого аналізу форм волонтерської діяльності, виявлення бар'єрів її організації, ресурсних можливостей громади, напрацьованих практик та очікувань від соціальних інституцій. Проведено п'ять фокус-груп, до яких увійшли волонтери, фахівці соціальної сфери, педагоги, представники релігійних організацій, активні мешканці та керівники місцевих НУО. Фокус-групи проводилися дистанційно за допомогою онлайн-платформи (Zoom) за організаційної підтримки фахівців волонтерських хабів, що організовували доступ до стабільного інтернету, електроживлення і безпечного простору (тим мешканцям, хто цього потребував).

Гайд фокус-груп (Додаток Б) включав такі тематичні блоки:

- роль волонтерства у громаді після деокупації;
- ресурсні можливості населення для волонтерства;
- труднощі та ризики діяльності волонтерів;
- організаційна підтримка і співпраця з різними інституціями;
- очікування та перспективи розвитку волонтерства.

Характеристика вибірки фокус-груп. У якісному дослідженні взяли участь 94 респонденти, які представляли різні соціально-професійні категорії та мали безпосередній досвід організації або участі у волонтерській діяльності в деокупованій територіальній громаді (табл. 2.4). Основу вибірки склали 62 активні волонтери різного віку, серед яких були мешканці, що долучилися до допомоги ще під час окупації, а також особи, які приєдналися після звільнення громади. До фокус-груп увійшли також 6 фахівців із соціальної роботи місцевих соціальних служб, 2 працівники центру соціальних служб та 2 представники служби у справах дітей та сім'ї, які зосереджували діяльність на підтримці дітей, сімей у кризі, самотніх осіб та внутрішньо переміщених родин.

Таблиця 2.4

Характеристика учасників фокус-групового дослідження

Категорія учасників	Кількість осіб	Характер участі у волонтерській діяльності
Активні волонтери	62	Надавали гуманітарну допомогу, брали участь у локальних ініціативах, доставці ресурсів, підтримці вразливих груп
Фахівці із соціальної роботи	6	Проводили соціальний супровід, працювали з сім'ями, дітьми, особами в кризі
Працівники центру соціальних служб	2	Координували соціальну підтримку, взаємодіяли з НУО, залучали волонтерів
Представники служби у справах дітей та сім'ї	2	Підтримка дітей і сімей, робота з кризовими випадками, запити на волонтерський супровід
Керівники місцевих НУО	4	Організація гуманітарних, освітніх, психологічних проєктів, управління волонтерами
Представники релігійних організацій	2	Забезпечення духовної підтримки, соціального супроводу, організація зборів допомоги
Освітняни (школи, заклади освіти)	12	Координація учнівських і сімейних ініціатив, волонтерство в школах
Працівники сфери культури	4	Організація локальних хабів, місць збору допомоги, соціальних акцій
Усього	94	Усі респонденти мали досвід участі або організації волонтерської діяльності

Окрему ціннісну групу склали представники громадських і релігійних інституцій: 4 керівники місцевих неурядових організацій, що координували гуманітарні та освітньо-просвітницькі волонтерські ініціативи, та 2 представники релігійних організацій, які забезпечували духовну, психологічну й соціально-гуманітарну підтримку постраждалого населення. До вибірки увійшли також 12 освітян (педагоги, керівники освітніх закладів, соціальні педагоги), які організовували волонтерські ініціативи в школах та допомогу дітям і родинам, та 4 працівники культурної сфери (будинки культури, бібліотеки), які виступали координаторами локальних хабів соціальної активності, збору допомоги та проведення підтримувальних заходів для громади.

Учасники представляли різні вікові групи, переважно від 18 до 50+ років, що дозволило охопити як молодь, яка активно долучалася до волонтерства, так і старших мешканців, які часто були ініціаторами допомоги на місцевому

рівні. Усі учасники мали досвід волонтерства або тісної співпраці з волонтерами у контексті деокупованої громади, що забезпечило репрезентативність якісного аналізу практик, бар'єрів і мотивів волонтерської діяльності.

Аналіз таблиці дає можливість констатувати: поділ фокус-груп показує, що волонтерство в деокупованій громаді не є локальною ініціативою окремих осіб, а охоплює представників різних професійних груп, що підтверджує його системний характер. Участь великої кількості освітян, волонтерів та місцевих лідерів вказує на високий потенціал горизонтальної взаємодії, тоді як структурні фахівці (соціальні служби, НУО, релігійні організації) свідчать про організаційне підсилення волонтерства.

Етичні засади дослідження. Емпіричне дослідження відповідало базовим принципам етичної взаємодії в соціальній роботі та наукових дослідженнях громади, зокрема принципам добровільності, анонімності, конфіденційності, недопущення ретравматизації та поваги до гідності учасників.

Участь респондентів ґрунтувалася на добровільності, кожному було гарантовано право відмовитися від участі або пропустити будь-яке питання без пояснень і наслідків. З метою недопущення ретравматизації теми, пов'язані з пережитим досвідом окупації, втрат, насильства або психологічної травми, формулювалися узагальнено, без деталізації обставин, які могли б завдати шкоди або спричинити повторне переживання травматичного досвіду.

На прохання окремих респондентів під час фокус-груп аудіофіксація не здійснювалася. Всі учасники фокус-груп надавали інформовану згоду на участь у дослідженні, що засвідчувало їх добровільне рішення та ознайомлення зі змістом, метою і правилами участі. Оригінал форми інформованої згоди подано в Додатку Д.

Обмеження дослідження стосувалися складнощів доступу до частини респондентів через безпекову ситуацію, нестабільність інтернет-зв'язку, труднощі з організацією офлайн зустрічей через ранню комендантську годину,

а також практичних нюансів роботи волонтерів у громадах із частково зруйнованою інфраструктурою.

Таким чином, використання комплексної методології дозволило поєднати індивідуальні оцінки населення та глибинне розуміння локальних практик волонтерської діяльності. Це створює підґрунтя для наступного аналізу чинників розвитку волонтерства, результати якого подано у підрозділі 2.2.

2.2. Результати дослідження чинників розвитку волонтерської діяльності населення деокупованої територіальної громади (на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області)

Емпіричне дослідження проводилося з метою виявлення чинників, які впливають на розвиток волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді. Особливість аналізу полягала у тому, що динаміка волонтерства в постокупаційних умовах значною мірою визначається пережитим досвідом населення, руйнуванням соціальної інфраструктури, обмеженістю ресурсів, а також нормативно-правовими й організаційними умовами функціонування соціальної підтримки.

Для комплексного вивчення чинників використано змішану методологію:

1. анкетування дозволило встановити масштаби участі населення у волонтерстві, домінуючі мотивації, об'єктивні та суб'єктивні бар'єри, а також структуру ресурсної участі жителів громади;
2. фокус-групи спрямовувалися на глибше вивчення змісту та сенсів волонтерської діяльності, локального досвіду взаємодії, складнощів організації ініціатив та очікувань від різних суб'єктів соціальної підтримки.

Комбінування кількісних і якісних методів дозволило отримати не лише статистичну картину, але й розкрити внутрішні механізми, мотиваційні та

соціально-психологічні процеси, які формують волонтерську активність мешканців деокупованої громади.

Узагальнення отриманих даних здійснювалося за структурованою логікою, що дозволяє виділити три системні групи чинників, які впливають на розвиток волонтерства у Великоолександрівській ОТГ:

1. мотиваційні чинники, пов'язані з цінностями, досвідом війни, емоційною солідарністю та почуттям громадянської відповідальності;
2. ресурсно-матеріальні чинники, які відображають можливості та обмеження у доступі до фінансів, матеріальних ресурсів, транспортної логістики, приміщень та соціальної інфраструктури;
3. організаційно-партнерські чинники, що характеризують наявність або відсутність координації, підтримки місцевою владою, правових гарантій, партнерства між державними структурами, громадськими організаціями, міжнародними інституціями та бізнесом.

Нижче будуть послідовно розкриті результати дослідження кожної групи чинників із використанням таблиць, діаграм, узагальнень анкетного опитування та реплік учасників фокус-груп, що дозволить комплексно і достовірно описати природу та перспективи розвитку волонтерства в умовах деокупованої громади.

I. Мотиваційні та соціально-психологічні чинники розвитку волонтерської діяльності в деокупованій громаді

Результати дослідження засвідчили, що мотиваційні чинники є ключовим рушієм залучення населення до волонтерської діяльності у Великоолександрівській ОТГ. На відміну від довоєнних моделей волонтерства, які в науковій літературі визначаються як прояв громадянської активності, альтруїзму або соціальної ініціативності, у деокупованих територіальних громадах домінує мотивація, що ґрунтується на досвіді війни, спільній травмі та необхідності взаємодопомоги як стратегії виживання.

1. Домінування мотивації взаємопідтримки

За результатами анкетування, 84,2 % опитаних зазначили, що допомагають іншим, оскільки самі отримували допомогу від волонтерів або пережили подібні труднощі.

Таким чином, механізм мотивації набуває характеру взаємності.

Учасники фокус-груп пояснювали це спільним досвідом окупації та солідарністю з близькими, сусідами, літніми людьми, які не могли евакуюватися.

Типові висловлювання учасників фокус-груп:

«Ми допомагаємо, бо самі були в таких умовах, і хтось допоміг нам, тепер наша черга»;

«Ніхто нас тоді не рятував, крім таких же людей. Тепер ми маємо робити так само».

2. Громадянська та патріотична мотивація

Анкетування показало, що 72,6 % респондентів усвідомлюють волонтерство як внесок у відновлення держави. Цей мотив особливо характерний для молоді, працівників освіти та місцевих активістів, які наголошували на свідомій громадянській позиції.

Із фокус-груп:

«Волонтерство – це теж наш фронт, тільки без зброї. І воно має дуже велику силу... Де б ми зараз були, якби не сила волонтерів на початку повномасштабного вторгнення?»;

«Якщо ми не підтримаємо свою громаду зараз, то хто її підтримає, хто її відбудує?».

3. Мотивація солідарності з найбільш вразливими групами

Серед опитаних 67,4 % зазначили, що долучаються до допомоги людям похилого віку, сім'ям з дітьми та внутрішньо переміщеним особам. Такий результат свідчить про емоційний характер мотивації, яка формується через емпатію, співпереживання та необхідність підтримки тих, хто не має змоги подбати про себе самотійно.

Фрагменти з фокус-груп:

«Старенькі залишилися тут, бо їм нікуди було їхати. Діти багатьох із них виїхали не просто в інші населені пункти України, а далеко за кордон країни. Ми не можемо їх кидати»;

«Діти в особливому фокусі уваги... вона наше майбутнє, і вони не повинні проходити через війну самотужки».

Узагальнення даних анкетного опитування дозволило виокремити найбільш поширені мотиваційні чинники, які спонукають мешканців деокупованої територіальної громади до волонтерської діяльності. Результати представлені у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Домінуючі мотиваційні чинники залучення населення до волонтерської діяльності (за даними анкетування, n=146)

Мотиваційний чинник	Частка опитаних (%)
Взаємопідтримка та солідарність	84,2
Громадянська та патріотична мотивація	72,6
Допомога вразливим групам	67,4
Особистий моральний обов'язок	41,7
Релігійні цінності	18,3

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самостійно

Як видно з таблиці, провідними мотивами участі населення у волонтерській діяльності є прагнення до взаємопідтримки та солідарності, що відображає пережитий спільний досвід окупації та підвищене відчуття колективної відповідальності за добробут громади. Високий показник громадянської та патріотичної мотивації є свідченням того, що волонтерство мешканці деокупованої територіальної громади сприймають як внесок у зміцнення держави та відновлення локального соціального середовища.

Емпатійний мотив допомоги людям похилого віку, сім'ям з дітьми та внутрішньо переміщеним особам підтверджує, що значна частина добровольчої активності спрямована на підтримку тих, хто переживає

найбільше соціально-психологічне навантаження в умовах війни. Таким чином, мотивація волонтерства у деокупованій громаді має комплексний характер, поєднуючи пережитий досвід, соціальну емпатію та усвідомлену громадянську позицію.

Соціально-психологічні чинники визначають емоційну динаміку, готовність населення долучатися до волонтерської діяльності та сталість цієї участі. У деокупованих територіальних громадах вони формуються під впливом травматичних подій, досвіду втрат, змін соціальних зв'язків та потреби у безпечному середовищі. Результати емпіричного дослідження продемонстрували, що ці чинники є одночасно ресурсом активізації населення та джерелом ризиків для волонтерів, які працюють у критичних умовах після деокупації.

1. Травматичний досвід як фактор емпатійної активності

За даними фокус-груп, значну частину волонтерів об'єднує пережитий досвід окупації, загроза життю, вимушене перебування в ізоляції, втрата близьких або майна. Учасники зазначали, що волонтерська допомога стала способом «відчувати контроль», «бути корисними», «відновити сенс», коли інші сфери життя залишалися зруйнованими або нестабільними.

Характерні висловлювання учасників фокус-груп:

«Допомагаємо, бо інакше думаєш лише про погане і безперспективне. Це рятує голову, сприяє стесостійкості»;

«Після того всього, що було тут, хочеться робити щось добре якнайшвидше. В такому випадку: хто, як не волонтери?»;

«Волонтерство лікує краще за будь-які ліки. У нас панує особлива життєдатна атмосфера. Це важливо».

Результати анкетування підтвердили цю тенденцію: 58,9 % респондентів наголосили, що волонтерство є способом «психологічно відновитися» або «зберегти емоційну стійкість».

2. Потреба у відновленні довіри та соціальних зв'язків

У період окупації та після неї у громадах спостерігалися прояви взаємної недовіри, страху публічного висловлення позицій та обмеження комунікації з сусідами. Волонтерство формує альтернативні «мережі довіри», що дозволяють людям налагоджувати контакти, отримувати підтримку та об'єднуватися навколо спільних цінностей.

Із фокус-груп:

«Тут тепер не всі всім вірять. Але волонтери – ті, хто точно для людей»;

«Через це ми знову знайомимося одне з одним, як уперше»;

«Довіра тримається на тих, хто допомагає».

Анкетування показало, що 64,7 % опитаних розглядають волонтерів як «основне джерело допомоги і довіри в громаді».

3. Високий рівень емоційного виснаження та ризику для волонтерів

У фокус-групах учасники наголошували, що постійна допомога іншим у складному середовищі викликає емоційне вигорання. Волонтери нерідко продовжують допомагати попри втому, відсутність ресурсів та підтримки, не маючи доступу до психологічної допомоги або механізмів супервізії.

Цитати з фокус-груп:

«Вигораємо, але не можемо зупинитися – нас дуже мало»;

«Буває, що більше не можеш, але люди чекають»;

«Ми працюємо на нервах, бо це наші люди і наша земля».

Для кількісного узагальнення соціально-психологічних чинників було проаналізовано відповіді респондентів щодо їхнього емоційного стану, відчуття довіри в громаді, ставлення до волонтерства та труднощів, пов'язаних із психологічним навантаженням. Узагальнені результати наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Соціально-психологічні чинники розвитку волонтерської діяльності
(за даними анкетування, n=146)

Соціально-психологічний чинник	Частка респондентів, які визначили як значущий (%)
Волонтерство як спосіб психологічного відновлення	58,9
Потреба у відновленні довіри та соціальних зв'язків	64,7
Відчуття соціальної відповідальності перед громадою	71,5
Страх повторних бойових дій та небезпечних ситуацій	52,1
Ознаки емоційного виснаження/вигорання волонтерів	46,2

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самостійно

Наведені дані свідчать, що соціально-психологічні чинники у деокупованій громаді мають подвійний характер: вони стимулюють участь населення у волонтерстві, але водночас створюють ризики виснаження та емоційної нестабільності. Волонтерство стає формою адаптації та соціального відновлення, проте відсутність системної психологічної підтримки може знижувати якість допомоги та ставити під загрозу здоров'я самих волонтерів. Це вимагає розроблення програм психосоціальної підтримки волонтерів, партнерської взаємодії зі службами соціальної роботи, залучення спеціалістів та розвитку груп взаємопідтримки.

Участь у волонтерстві в деокупованій громаді визначається не лише бажанням допомагати, а й психологічним комфортом, емоційною стійкістю та рівнем довіри до інституцій. Респонденти (табл. 2.7) наголошували на потребі підтримувати не лише тих, кому допомагають, але й самих волонтерів.

Таблиця 2.7

**Психологічні чинники, що впливають на волонтерську активність
(n = 146)**

Психологічні чинники	Частка респондентів, %
Бажання допомагати тим, хто постраждав від окупації	64,4
Потреба підтримувати свою гідність, корисність, причетність	47,9
Високий рівень довіри до локальних ініціатив	42,5
Страх повторної травматизації, емоційне виснаження	38,4
Недовіра до державних органів, але довіра до волонтерів	37,0
Потреба у психологічній підтримці волонтерів	33,6

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самостійно

Дані свідчать: волонтерство виступає формою самовідновлення населення, способом повернення контролю над власним життям. Водночас зберігаються ризики емоційного вигорання, які фіксували як учасники опитування, так і фокус-груп.

Репліки учасників фокус-груп:

«Коли я допомагаю іншим, мені здається, що життя знову моє. Я не жертва»;

«Ми не маємо психолога для волонтерів. А люди інколи просто зриваються»;

«Люди вірять волонтерам більше, ніж владі. Бо влада не приходила під обстріли»).

II. Ресурсно-матеріальні та інфраструктурні чинники розвитку волонтерської діяльності в деокупованій територіальній громаді

Результати дослідження свідчать, що матеріально-ресурсна база є одним із ключових чинників, який визначає масштаби, стабільність і можливість розвитку волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах. На відміну від волонтерських практик у мирний час, у звільнених територіях існує критичний дефіцит матеріальних та інфраструктурних ресурсів, що безпосередньо впливає на спроможність місцевих волонтерських ініціатив.

1. Умови зруйнованої інфраструктури та дефіциту ресурсів

Анкетування показало, що 91,8 % опитаних волонтерів та мешканців громади вважають, що ресурсні обмеження «вагомо» або «критично» впливають на можливості розвитку волонтерства. Брак транспорту, відсутність складських приміщень, нестабільне електропостачання та перебої зв'язку були відзначені більшістю учасників як фактори, що перешкоджають організації гуманітарних і соціально-психологічних програм.

Типові цитати з фокус-груп:

«Іноді ми маємо продукти, але не маємо чим їх розвезити»;

«Є бажання допомагати, але немає, де зберігати допомогу і як швидко дістатися до людей по селах»;

«Пробували робити зустріч у клубі, але світло вимкнули прямо перед заходом».

2. Залежність від зовнішніх донорів та партнерів

Показово, що 78,9 % респондентів зазначили: якби не допомога міжнародних та українських партнерів, більшість волонтерських ініціатив у громаді була б неможливою. У фокус-групах неодноразово згадували підтримку гуманітарних проєктів, фінансування логістичних витрат, забезпечення психологічних програм та обладнання для волонтерських хабів.

Фрагменти з фокус-груп:

«Наш волонтерський хаб працює тільки тому, що його підтримує проєкт»;

«Якщо б не транспорт від донорів, ми б взагалі не могли допомагати людям у селах».

Важливо, що така залежність створює ризик нестабільності волонтерської діяльності, якщо фінансування буде припинено або скорочено, що учасники також розглядали як загрозу.

3. Фінансові обмеження волонтерської діяльності

За результатами опитування, 63,4 % респондентів вказали на нестачу коштів як чинник, який перешкоджає розвитку волонтерства. Водночас у фокус-групах зафіксовано випадки, коли волонтери витрачали власні кошти на транспорт, засоби комунікації, пальне чи харчові набори для людей з інвалідністю та самотніх осіб.

Із фокус-груп:

«Ми возимо за свої гроші, бо люди чекають – нема кому більше»;

«Не можеш приїхати без подарунка до дітей, навіть якщо це з власного гаманця».

Перед поданням таблиці вважаємо за потрібне наголосити, що кількісні дані анкетування відображають не лише наявність ресурсних труднощів, але й їхній вплив на сталість, масштаби та системність волонтерських ініціатив.

Зібрані результати були узагальнені та структуровані у таблиці 2.8, що дозволяє чітко визначити ключові ресурсно-матеріальні чинники, які визначають можливості розвитку волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді.

Таблиця 2.8

**Ресурсно-матеріальні чинники розвитку волонтерської діяльності
(за результатами анкетування, n=146)**

Ресурсно-матеріальний чинник	Частка респондентів, які визначили як суттєвий (%)
Зруйнована інфраструктура (транспорт, приміщення, складські площі)	91,8
Залежність від зовнішнього фінансування та донорів	78,9
Нестача власних фінансових можливостей волонтерів	63,4
Перебої зв'язку та електропостачання	59,6
Відсутність місцевих програм підтримки волонтерства	54,1

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самостійно

Як видно з таблиці, найсуттєвішим обмеженням є руйнування або відсутність базової інфраструктури, без якої неможливо організувати та масштабувати волонтерську допомогу. У громадах, де відсутні склади, транспорт або безпечні місця для зустрічей, волонтерські ініціативи стають нерегулярними та залежать від випадкових можливостей.

Високий показник залежності від донорської підтримки свідчить про нестачу фінансової самостійності волонтерського сектору. Це означає, що без зовнішніх партнерств місцеве волонтерство не зможе набути сталого характеру. Нестача особистих коштів також засвідчує, що волонтери нерідко змушені покривати витрати власним коштом, що не відповідає принципам сталості та безпечності, визначених Законом України «Про волонтерську діяльність».

Наявність таких результатів підтверджує, що розвиток волонтерства в деокупованих територіальних громадах потребує не лише зовнішньої підтримки, але й системного місцевого фінансування, стратегічних програм розвитку та інституціоналізації волонтерських хабів і партнерських мереж.

III. Організаційно-управлінські чинники та бар'єри розвитку волонтерської діяльності в деокупованій територіальній громаді

Організаційно-управлінські чинники визначають можливість системної реалізації волонтерської діяльності, координації між учасниками, розподілу завдань, ресурсів та відповідальності. Саме вони забезпечують перехід від спонтанних форм допомоги, які переважають у період активних бойових дій, до структурованого волонтерства, характерного для процесу відновлення громади після деокупації. Результати емпіричного дослідження засвідчили, що в деокупованій територіальній громаді організаційні механізми волонтерства перебувають у стадії становлення, і їхнє ефективне функціонування можливе лише завдяки співпраці між місцевою владою, соціальними службами, освітніми та релігійними закладами, а також громадськими організаціями.

1. Потреба в координації та розподілі відповідальності

Учасники фокус-груп відзначали, що волонтерська діяльність у громаді здебільшого базується на ініціативі окремих активістів та невеликих груп, що ускладнює планування та підвищує ризик дублювання дій або неправильного розподілу допомоги.

Цитати з фокус-груп:

«Кожен допомагає як може, але часто робимо одне й те саме, а інші потреби залишаються без уваги»;

«Не вистачає координатора або центру, який би зібрав інформацію про те, кому й що потрібно»;

«Було б легше, якби хтось розподіляв завдання – хто кому і що допомагає».

2. Роль місцевих хабів та партнерств

Незважаючи на проблеми координації, у громаді активно функціонують локальні ініціативи, зокрема волонтерський хаб, що став центральним осередком взаємодії між різними стейкхолдерами. За результатами

опитування, 57,5 % респондентів зазначили, що саме волонтерські хаби та громадські організації виступають координаторами діяльності.

Із фокус-груп:

«Хаб – це місце, де ми зустрічаємося, домовляємося, обираємо, кому допомагаємо. А ще ми нещодавно опанували методи оцінки громадою своїх потреб і тепер ми час від часу пропอดимо таке оцінювання»;

«Без проєкту ми б не знали, як організувати роботу».

3. Відсутність місцевих програм та механізмів підтримки волонтерів

Показово, що 54,1 % респондентів вказали на відсутність місцевих програм підтримки волонтерства як на суттєвий стримуючий чинник.

Цей показник фіксується не лише в контексті ресурсних обмежень, але й набуває організаційного значення, оскільки відсутність локальних механізмів підтримки унеможливорює системний розвиток волонтерської діяльності.

Учасники фокус-груп наголошували, що громада потребує формалізації волонтерської діяльності, розробки локальних положень та програм підтримки, а також матеріального заохочення волонтерів і компенсації витрат, пов'язаних із виконанням волонтерських функцій.

Характерні репліки:

«Немає програми, яка б підтримувала волонтерів, навіть не завжди компенсують транспорт»;

«Нас визнають, але підтримки як такої немає».

Для кількісного аналізу організаційно-управлінських чинників було визначено ключові аспекти, що впливають на якість координації, масштаби волонтерської діяльності, доступ до ресурсів та ефективність партнерської взаємодії. Узагальнені результати наведені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Організаційно-управлінські чинники розвитку волонтерської діяльності (за результатами анкетування, n=146)

Організаційно-управлінський чинник	Частка респондентів, які визначили як значущий (%)
Відсутність координації та розподілу відповідальності	69,2
Відсутність місцевих програм підтримки волонтерів	54,1
Потреба в інституціоналізації волонтерської діяльності	62,7
Важливість партнерської взаємодії з НУО, соціальними службами та церквами	71,4
Значення локальних волонтерських хабів	57,5

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самостійно

Наведені дані свідчать, що організаційні проблеми не знижують готовність населення долучатися до волонтерства, однак суттєво ускладнюють реалізацію системних практик допомоги. Потреба у координації та формалізації діяльності є ключовою умовою переходу громади від хаотичних волонтерських реакцій до структурованого громадського сектору. Висока частка респондентів, які наголосили на важливості партнерської взаємодії, доводить, що волонтерство може стати повноцінним інструментом відновлення територіальної громади лише за умови підтримки з боку соціальних служб, освітніх та релігійних закладів, а також громадських організацій.

Отримані дані дослідження засвідчили, що в деокупованій громаді волонтерство проявляється як масовий та ініціативний рух, однак його подальший розвиток залежить від наявності чітких правил взаємодії, ресурсної підтримки й прозорості координації. Для учасників важливо, щоб їхня діяльність була не лише добровільною, але й захищеною, справедливо організованою та визнаною громадою. Це вимагає локального нормативного регулювання, якого наразі не вистачає. Детальніше у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Розподіл відповідей щодо організаційних бар'єрів розвитку волонтерства в громаді (n = 146)

Основні організаційні бар'єри	Частка респондентів, %
Відсутність місцевих програм підтримки волонтерства	54,1
Недостатня координація між громадою, НУО та волонтерами	41,8
Неврегульованість компенсаційних механізмів (проїзд, паливо, зв'язок тощо)	38,4
Нечіткість відповідальності та ролей волонтерів	33,6
Брак локальних положень та стандартів організації волонтерства	29,5
Низька поінформованість населення про можливості волонтерства	26,7

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самотійно

Як свідчать результати опитування, більшість проблем, що стримують волонтерську активність, пов'язані не зі спадом бажання допомагати, а з відсутністю структурованої підтримки на рівні громади. Це включає відсутність положень про волонтерську діяльність, неузгодженість між соціальними службами та НУО, а також нерозроблені механізми компенсацій волонтерам, які працюють з використанням власних ресурсів. Саме формалізація є ключем до зменшення хаотичності, уникнення конфліктів і забезпечення справедливого розподілу ресурсів між волонтерськими ініціативами.

Репліки учасників фокус-груп:

«Хтось допомагає, як може, своїм коштом, а хтось отримує ресурси, але робить менше. Це породжує образи. Краще б були єдині правила»;

«Ми не можемо пояснити людям, чому паливо дають одній групі. У громади немає положення, як це має відбуватися»;

«Нам треба знати, хто координує. Бо зараз виходить, що координатора немає, але всі щось роблять».

Відсутність організаційної інфраструктури створює бар'єри, що не лише вповільнюють розвиток волонтерства, але й можуть формувати соціальну напруженість та конкуренцію всередині громади. У деокупованому середовищі, де люди вже пережили психологічні втрати та нестачу ресурсів, це особливо критично.

Отже, формалізація місцевої волонтерської діяльності є необхідною умовою її сталості, що передбачає:

- ухвалення локальних положень щодо волонтерства;
- створення системи координації на базі соціальних служб або НУО-партнерів;
- впровадження механізмів компенсацій і прозорого розподілу ресурсів;
- підвищення інформованості населення про можливість участі.

За результатами дослідження, розвиток волонтерства у деокупованій громаді залежить від доступності матеріальних, людських, інтелектуальних та інфраструктурних ресурсів.

У фокус-групах учасники наголошували, що волонтерські ініціативи здатні розвиватися, але їхня сталість неможлива без ресурсної підтримки громади та партнерів.

У деокупованій громаді значна частина ресурсів для волонтерства надходить ззовні (гуманітарні організації, донори, НУО).

Проте ефективність їхнього використання залежить від місцевої спроможності співпрацювати та розподіляти ресурси.

Навіть за наявності міжнародної підтримки волонтерська діяльність не стає стабільною без локальної координації та інфраструктури (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Ресурсні чинники розвитку волонтерства у громаді (n = 146)

Ресурсні чинники, що сприяють волонтерству	Частка респондентів, %
Гуманітарна допомога, партнерська підтримка НУО та міжнародних організацій	61,0
Наявність активних ініціативних груп та лідерів	52,7
Матеріальна база шкіл, будинків культури, бібліотек (для роботи волонтерів)	47,3
Релігійні громади як ресурсні центри (приміщення, харчування, логістика)	39,7
Соціальні служби як координатори або посередники	38,4
Освітні заклади як центри збору, сортування, просвіти	35,6

Примітка: респонденти могли обирати декілька варіантів відповіді.

Таблиця складена автором самотійно

Репліки учасників фокус-груп

«Допомога є, а складно знайти, де зберігати. Немає складів – і ми тримаємо мішки у школі»;

«У церкві є кухня – там готували для людей. Це рятувало».

«Не вистачає людей, які б вміли організовувати. Є руки, але нема висококваліфікованих кейс-менеджерів».

Це підтверджує: ресурсна підтримка не дорівнює організованій підтримці. Важливо мати не лише матеріальні, але й людські та управлінські ресурси, особливо в постконфліктному середовищі.

Узагальнення результатів

Проведений аналіз засвідчує, що волонтерська активність у деокупованій територіальній громаді формується під впливом трьох взаємопов'язаних груп чинників, які одночасно виступають як ресурсами розвитку, так і бар'єрами. До них належать мотиваційні та соціально-психологічні, ресурсно-матеріальні та інфраструктурні, а також організаційно-управлінські чинники.

Саме їхня взаємодія пояснює специфіку волонтерства в постокупаційному середовищі, де допомога населенню набуває характеру не

лише гуманітарної підтримки, але й відновлення соціальних зв'язків, довіри та емоційної стійкості.

Мотиваційні та соціально-психологічні чинники забезпечують внутрішню готовність населення долучатися до волонтерства, ґрунтуючись на досвіді спільної травми, емпатії та патріотичної відповідальності за громаду.

Ресурсно-матеріальні та інфраструктурні чинники визначають масштаби та сталість такої активності, обмежуючи або посилюючи можливості її практичної реалізації.

Організаційно-управлінські чинники формують правила, які здатні перетворити волонтерство із ситуативної допомоги на системний механізм розвитку громади, однак їхня недостатня сформованість у деокупованому середовищі створює ризики неузгодженості, конкуренції та ресурсної нерівності між волонтерами.

Таким чином, розвиток волонтерської діяльності в деокупованій територіальній громаді можливий лише за умов узгодження цих трьох груп чинників через створення локальних механізмів координації й підтримки, забезпечення ресурсної та психологічної безпеки волонтерів, а також формування партнерських мереж між соціальними службами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, релігійними установами та зовнішніми донорами.

Саме інтеграція цих компонентів створює підґрунтя для переходу громади від хаотичної волонтерської допомоги до сталого розвитку соціальної підтримки та зростання громадської участі, що визначає практичну основу для розробки методичних рекомендацій, поданих у наступному підрозділі.

Узагальнення результатів кількісного та якісного аналізу дає змогу стверджувати, що розвиток волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді визначається не окремими чинниками, а їх взаємодією.

Мотиваційні, ресурсно-матеріальні та організаційно-управлінські умови утворюють інтегровану систему, у межах якої волонтерство стає не лише реакцією на кризу, а механізмом соціального відновлення та згуртування.

Досвід спільної травми формує готовність діяти, доступ до ресурсів визначає масштаби ініціатив, а організаційна координація забезпечує сталість і справедливий розподіл допомоги. Враховуючи зазначене, було сформовано авторську модель чинників розвитку волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Модель чинників розвитку волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді

Групи чинників	Зміст чинників (сутність)	Як впливають на волонтерство	Ресурсний потенціал	Обмеження/ бар'єри
Мотиваційні та соціально-психологічні	Досвід окупації, солідарність, емпатія, громадянська позиція, патріотизм, довіра до волонтерів	Сприяють масовому залученню, утворюють мережі підтримки, стимулюють самоорганізацію	Висока готовність допомагати; ініціативність населення; волонтерство як спосіб психологічного відновлення	Ризик емоційного виснаження; потреба в психологічній підтримці; страх повторної травмизації
Ресурсно-матеріальні та інфраструктурні	Соціальна інфраструктура, транспорт, фінансові ресурси, приміщення, логістика, стабільність електропостачання та зв'язку	Визначають масштаби, сталість і можливості організації допомоги	Гуманітарна допомога, підтримка НУО і міжнародних організацій, наявність локальних лідерів і хабів	Зруйнована інфраструктура, нестача фінансування, залежність від донорів, логістичні труднощі
Організаційно-управлінські	Нормативні механізми, координація дій, розподіл відповідальності, партнерство служб і НУО, система компенсацій	Перетворюють волонтерство з реактивного на системне; забезпечують сталий розвиток волонтерських практик	Інституціоналізація волонтерства, механізми координації, система компенсацій, розвиток партнерств	Відсутність положень і місцевих програм, слабка координація, нерівність доступу до ресурсів, непрозорість компенсацій

Таблиця складена автором самостійно

У ході емпіричного дослідження було встановлено, що волонтерська діяльність у деокупованій територіальній громаді потребує не лише ресурсної підтримки, але й системної інституціоналізації, координації та психологічного супроводу волонтерів.

На основі отриманих результатів опитування та фокус-груп, а також з урахуванням реальних можливостей громади, було розроблено *Дорожню карту розвитку волонтерської діяльності Великоолександрівської ОТГ на 2025–2027 роки* (Додаток В).

На початку листопада 2025 року цей документ презентовано та обговорено на робочому засіданні членів Волонтерського хабу, створеного в межах соціального проєкту «Обізнані та ініціативні», реалізованого Фондом Східна Європа у партнерстві з Офісом Швейцарського агентства з розвитку та співробітництва в Україні. Учасники засідання підтримали запропоновану ініціативу та окреслили перспективи її запровадження у практику локального волонтерського розвитку.

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах

Розвиток волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах потребує системних рішень, спрямованих на інституційне закріплення підтримки добровольців, розвиток партнерств та формування безпечного, психологічно підтримувального середовища. Зважаючи на результати дослідження, доцільно сформувати комплекс методичних рекомендацій, що охоплюють три ключові напрями: мотиваційно-ціннісний розвиток волонтерства, ресурсне забезпечення діяльності та організаційно-інституційну підтримку.

I. Мотиваційно-ціннісний розвиток волонтерської діяльності

Розвивати волонтерство як практику громадянської солідарності, підсилюючи уявлення про волонтерство як внесок у безпеку та відновлення громади. Це можливо через інформаційні кампанії, публічні заходи, історії волонтерського успіху, інтеграцію теми волонтерства у навчально-просвітницькі програми шкіл, закладів культури, релігійних громад.

Підтримувати волонтерів у роботі з найбільш вразливими групами населення, особливо з літніми людьми, сім'ями з дітьми, внутрішньо переміщеними особами. Доцільно організовувати навчання з етичних стандартів підтримки вразливих осіб, основ комунікації та основ психосоціальної першої допомоги.

Розширювати молодіжне волонтерство. Школи, заклади позашкільної освіти, молодіжні центри та бібліотеки мають стати платформами, де учнівська молодь отримує можливість долучатися до локальних волонтерських ініціатив, не лише гуманітарного характеру, а й пов'язаних з культурою пам'яті, громадянськими проектами та просвітою.

II. Ресурсне забезпечення волонтерської діяльності

Організувати на базі закладів соціальної сфери, шкіл, будинків культури або релігійних громад захищені волонтерські простори для зберігання гуманітарної допомоги, роботи груп, проведення просвітницьких заходів. За можливості залучати до цього місцевий бізнес, міжнародних донорів та громадські об'єднання.

Забезпечити волонтерів базовими засобами безпеки і матеріально-технічної підтримки, включаючи пальне, транспортну логістику, засоби зв'язку, пакувальні матеріали, обладнання для мобільної роботи в громадах. Доцільно створювати спільні ресурси, якими можуть користуватися різні волонтерські групи громади.

Налагодити процедури отримання та розподілу зовнішньої допомоги, передбачаючи її планування відповідно до реальних потреб громади. Необхідно впроваджувати прийоми оцінювання потреб населення, що

дозволить уникнути дублювання зусиль, мінімізувати втрати ресурсів та забезпечити цільове використання допомоги.

Розбудовувати кадровий потенціал волонтерських груп: проводити навчання з основ менеджменту волонтерства, фандрейзингу, адвокації, соціальної роботи, щоб громада мала не лише матеріальні ресурси, а й людські компетентності для їх ефективного використання.

III. Організаційно-інституційна підтримка волонтерської діяльності

Запровадити локальні нормативні документи, які регулюють волонтерську діяльність у громаді. Основа таких документів має передбачати механізми компенсацій витрат волонтерів, правила розподілу допомоги, порядок взаємодії з соціальними службами, місцевою владою, громадськими й релігійними організаціями.

Створити або розвивати координаційний центр волонтерства на базі соціальної служби, громадської організації або волонтерського хабу. Центр повинен виконувати функції обліку потреб населення, планування допомоги, обміну інформацією між волонтерськими групами, соціальними службами та міжнародними партнерами.

Налагодити партнерства між органами місцевого самоврядування, освітніми закладами, міжнародними донорами, НУО, бізнесом для реалізації довготривалих соціальних проєктів, спрямованих на відновлення соціальної інфраструктури, роботу з вразливими групами, організацію психосоціальної підтримки.

Запровадити системну підтримку психологічного благополуччя волонтерів, передбачаючи доступність груп супервізії, регулярних зустрічей взаємопідтримки, консультацій із фахівцями. Це дозволить зменшити ризики емоційного вигорання, підвищить якість волонтерської допомоги та сприятиме сталості участі.

Узагальнення

Запропоновані методичні рекомендації ґрунтуються на особливостях деокупованої громади, де структура волонтерства формується під впливом спільного травматичного досвіду, обмежених ресурсів та недостатньої інституційної підтримки. Їх впровадження спрямоване на розвиток сталої, професійно підтриманої, безпечної та ефективної волонтерської діяльності, здатної не лише реагувати на кризу, але й відігравати ключову роль у відновленні соціального капіталу, інфраструктури та довіри населення.

Висновки до другого розділу

Проведене емпіричне дослідження доводить, що розвиток волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах є складним соціальним процесом, який формується на перетині мотиваційних, ресурсно-інфраструктурних та організаційно-управлінських чинників. Результати анкетування та фокус-груп, проведених у Великоолександрівській територіальній громаді Херсонської області, засвідчили, що волонтерство після деокупації має стійкий та масовий характер, але потребує інституційної підтримки і поетапної організації.

Мотивація волонтерів у деокупованій громаді формується під впливом спільного травматичного досвіду. Ключовими мотивами участі населення у волонтерстві є солідарність із постраждалими, громадянська відповідальність та прагнення компенсувати отриману допомогу. Мешканці сприймають волонтерство не лише як організаційну діяльність, а як механізм відновлення гідності, самооцінки та контролю над власним життям у ситуації післяокупаційної нестабільності.

Волонтерська діяльність значною мірою залежить від матеріальних, кадрових та інфраструктурних ресурсів громади. Зруйнована соціальна інфраструктура, брак транспорту, складських приміщень, перебої зв'язку та енергопостачання, а також відсутність усталеної логістики істотно обмежують масштаби допомоги. У той же час громада демонструє високий потенціал

самоорганізації та партнерської взаємодії, спираючись на міжнародні ініціативи, ресурси громадських та релігійних організацій, волонтерський хаб та активні групи населення.

Розвиток волонтерства гальмується недосконалістю організаційно-управлінських механізмів. Відсутність локальної координації, системного розподілу відповідальності, компенсаційних механізмів та програм підтримки волонтерів створює ризики неефективного використання ресурсів, нерівності у доступі до допомоги та зростання соціальної напруженості в громаді. Волонтери часто виконують свою роботу на власних ресурсах, що суперечить вимогам Закону України «Про волонтерську діяльність» та ставить під загрозу стійкість руху.

Психологічний вимір волонтерства має подвійну природу. З одного боку, участь у волонтерській діяльності допомагає мешканцям долати наслідки травматичного досвіду, відновлювати довіру та відчувати власну значущість. З іншого – тривала робота в умовах емоційної напруги без професійної підтримки призводить до виснаження, підвищує ризик вторинної травматизації та професійного вигорання волонтерів.

Ефективне відновлення громади можливе лише за умови інституціалізації волонтерства. Умовою сталості руху є створення локальних положень про волонтерську діяльність, формування механізмів координації та компенсації витрат, впровадження стандартів і захисту прав волонтерів, а також інтеграція волонтерства у систему партнерських взаємодій із соціальними службами, освітніми, релігійними та міжнародними інституціями.

Таким чином, волонтерська діяльність у деокупованій територіальній громаді є не лише відповіддю на гуманітарні потреби, але й важливим засобом соціальної трансформації, відновлення довіри, формування локальної стійкості та розвитку людського капіталу. На основі виявлених чинників обґрунтовано розроблено дорожню карту розвитку волонтерства для Великоолександрівської ОТГ, що представлена у Додатку В і може бути застосована як модель для інших деокупованих громад України.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно осмислити волонтерську діяльність у деокупованих територіальних громадах, виявити її соціально-гуманітарний потенціал у процесах повоєнного відновлення, встановити чинники її розвитку та розробити практичні рекомендації щодо її підтримки на локальному рівні. Аналіз нормативної бази, наукових джерел та емпіричних даних довів, що волонтерство на звільнених територіях є не лише формою громадянської активності, а стійкою соціальною технологією, здатною забезпечувати реабілітацію населення, згуртованість громади, відновлення соціального капіталу та довіри до інституцій.

Виконання першого завдання дозволило з'ясувати теоретичні та нормативно-правові засади волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах. Визначено, що волонтерство у таких громадах виконує комплекс функцій: кризово-гуманітарну (забезпечення товарної та ресурсної підтримки населення в умовах руйнувань і нестач), психосоціальну (подолання травматичних наслідків окупації, підтримка емоційної стійкості), реінтеграційно-правову (супровід доступу до соціальних послуг і документів), комунікаційно-координаційну (налагодження взаємодії між установами та населенням) та соціально-згуртовувальну (відновлення довіри, солідарності та горизонтальних зв'язків у громаді). Нормативно-правовий аналіз підтвердив необхідність адаптації законодавства до умов деокупованих територій, зокрема щодо гарантій безпеки волонтерів, компенсацій витрат, соціального партнерства та механізмів локальної інституціоналізації волонтерської діяльності.

Виконуючи друге завдання, було визначено характерні напрями, форми і методи волонтерської діяльності у деокупованих територіальних громадах. Сформовано авторське узагальнення напрямів, серед яких гуманітарно-логістична підтримка, документально-консультаційний супровід населення, психосоціальна допомога, соціальна реінтеграція вразливих категорій, правопросвітництво та волонтерська участь у відновленні інфраструктури

громади. Встановлено специфічні форми й методи волонтерства: мобільні виїзні команди, діяльність волонтерських хабів, групова психосоціальна підтримка, індивідуальний патронат, виїзні консультаційні центри, адвокаційно-громадські ініціативи та міжсекторальні партнерства. Особливістю є врахування ризиків небезпеки, обмеженості ресурсів, ранніх комендантських годин, конфліктних наслідків окупації та потреб у забезпеченні психологічної безпеки волонтерів.

Розв'язання третього завдання забезпечило емпіричне виявлення чинників розвитку волонтерської діяльності на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області. Застосовано змішану методологію дослідження: анкетування 146 мешканців громади та п'яти фокус-груп (94 учасники). Створено інтегральну модель чинників, що складається з трьох взаємопов'язаних груп: мотиваційних (взаємопідтримка, спільна травма, громадянська позиція та солідарність з вразливими групами), ресурсно-матеріальних та інфраструктурних (нестача транспорту, складів, фінансів, залежність від донорів, перебої електро- й зв'язкової інфраструктури) та організаційно-управлінських (дефіцит координації, відсутність локальних програм підтримки, нерегульованість компенсацій, слабка інституціалізація). Встановлено, що волонтерство у деокупованій громаді є одночасно способом психологічного відновлення населення та високим ризиком емоційного виснаження самих волонтерів.

У межах четвертого завдання сформовано практикоорієнтовані методичні рекомендації та створено Дорожню карту розвитку волонтерської діяльності у Великоолександрівській ОТГ. Запропоновано алгоритм локальної інституціалізації волонтерства, модель партнерської взаємодії соціальних служб, освітніх та релігійних закладів, громадських організацій та міжнародних партнерів, а також механізми впровадження компенсацій волонтерам, підтримки їх логістичних потреб і психосоціальної допомоги. Карта обговорена й підтримана членами Волонтерського хабу, що підтвердило її практичну цінність і запит громади.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що волонтерство у деокупованих територіальних громадах є ключовим чинником соціального відновлення, трансформації досвіду травми в ресурс згуртованості, формування самоорганізації населення та відновлення локальної довіри і людського капіталу. Його розвиток можливий лише за умов інституціалізації, партнерської взаємодії, ресурсної підтримки та впровадження психологічного супроводу волонтерів.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні моделей супервізійної підтримки волонтерів, у створенні стандартів безпеки волонтерства у деокупованих громадах, у вивченні етичних аспектів взаємодії з травмованими групами населення, а також у порівняльному аналізі волонтерських практик у різних регіонах України з метою формування національної політики постконфліктного відновлення та соціальної згуртованості.

Подяка. Авторка висловлює щиру вдячність громаді Великоолександрівської територіальної громади Херсонської області за довіру, відкритість і участь у дослідженні та практичній апробації результатів роботи. Особлива подяка Волонтерському хабу, створеному на базі Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», за сприяння у проведенні емпіричного дослідження, організації фокус-груп, а також за практичний внесок у розвиток волонтерської діяльності на деокупованих територіях. Авторка щиро дякує науковій керівниці за фаховий супровід, наукові поради та підтримку на всіх етапах дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О. Денисюк та ін. ; ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Анохіна К., Варава В. Проблеми та перспективи реінтеграції деокупованих територій в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Частина II, Дніпро, 15 March 2024. Дніпро, 2024. Р. 289–290. URL: <https://doi.org/10.31733/15-03-2024/2> (date of access: 01.11.2025).
3. Атрошенко Т. Ю., Кірова Д. О. Формування громадянської компетентності молоді засобами волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. *Pedagogical sciences theory and practice*. 2024. № 2. С. 89–94. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-2-13> (дата звернення: 23.11.2025).
4. Багрій О. В., Баханов О. Ю., Лях Т. Л. Дивись під ноги! : Наст. просвітницько-профілакт. гра. Метод. рек. та інстр. до гри. 2-ге вид. Київ : Вид-во ФО-П Буря О.Д., 2022. 17 с.
5. Байдарова О., Дюльгерова А. Волонтерська діяльність в Україні в умовах пандемії COVID-19. *Social Work and Education*. 2021. Vol. 8, no. 3. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.21.3.1> (date of access: 18.08.2025).
6. Бальсанко А. І., Лях Т. Л. Теоретико-практичні засади впровадження інклюзивної освіти. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки* : матеріали VI Всеукр. науково-практ. Інтернет-конф. : зб. наук. пр., м. Запоріжжя, 23–24 жовт. 2024 р. / уклад. О. В. Петровська. Запоріжжя, 2024. С. 105–109. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=4586472672545359124&btnI=1&hl=ru> (дата звернення: 03.11.2025).
7. Батенкова А. А. Формування внутрішньої мотивації як основи волонтерської активності. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*.

2022. Т. 4. С. 232–237. URL: <https://doi.org/10.31812/psychology.v4i.7462> (дата звернення: 23.11.2025).

8. Василюк Т., Размолодчикова І. Інноваційні підходи до соціального сервісу для молоді: від волонтерства до професійної підтримки. *Humanitas*. 2024. № 4. С. 3–12. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.4.1> (дата звернення: 23.11.2025).

9. Всеукраїнський громадський центр "Волонтер". ВГЦ "Волонтер". URL: <https://volunteer.kyiv.ua/about-us> (дата звернення: 03.07.2025).

10. Гевчук Н., Опалюк Т. Волонтерство як чинник формування соціальної активності студентської молоді. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 116–125. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.17> (дата звернення: 23.11.2025).

11. Горінов П. В. Адміністративно-правовий статус волонтера у період дії воєнного стану в Україні. *Kyiv law journal*. 2023. № 3. С. 54–61. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.3.8> (дата звернення: 01.11.2025).

12. Горчинський Р., Лях Т. Організація вуличних соціокультурних заходів в умовах військового стану як дієва форма реалізації прав дитини. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади* : матеріали IV Всеукр. науково-практ. конф., м. Суми, 9 черв. 2022 р. Суми, 2022. С. 97–101.

13. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 47. С. 36–48. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48> (дата звернення: 20.11.2025).

14. Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян. *Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-poglyad-gromadyan> (дата звернення: 23.11.2025).

15. Гунько С., Лях Т., Карпенко О. Публічний простір як інструмент розвитку соціальної згуртованості громади. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 218–224. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.32> (дата звернення: 04.09.2025).

16. Демиденко В. В. Роль місцевого самоврядування в реінтеграції деокупованих територій України. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2024. No. 4. P. 58–64. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.8> (date of access: 10.01.2025).

17. Діброва О. В., Лях Т. Л. Громадянська активність і соціальна згуртованість як рушії відновлення й розвитку деокупованих територій. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 4. С. 70–76. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-4-70-76> (дата звернення: 10.10.2025).

18. Діброва О. В., Лях Т. Л. Профілактика професійного вигорання фахівців із соціальної роботи деокупованих територіальних громад: результати фокус-групового дослідження. *Social pedagogy: theory and practice*. 2025. No. 2. P. 55–62. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2025-2-55-62> (date of access: 04.11.2025).

19. Діброва О. В. Перепони у формуванні згуртованості населення деокупованих територіальних громад. *Міжнародна науково-практична конференція “Мультидисциплінарні перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства в умовах глобальних викликів”*: Зб. матеріалів Міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 9 груд. 2024 р. / ред. С. Ю. Чернета. Полтава, 2024. С. 110–111. URL: https://drive.google.com/uc?export=download&confirm=no_antivirus&id=1WeDBKPO7vH62mQenhf5DFYifo7zpNBxu (дата звернення: 17.07.2025).

20. Діброва О. Розвиток горизонтальних зв'язків і соціального капіталу в деокупованих територіальних громадах. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір* : Матеріали III Міжнар. науково-практ. конф., м. Луцьк, 29 трав. – 30 жовт. 2025 р. / ред. С. Чернета. Луцьк, 2025. С. 68–72. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ac6mJdL8V0xL1CxpctjCKeurwVjbs5Q/view?usp=sharing> (дата звернення: 10.11.2025).

21. Діброва О., Слесарчук А. Профілактика професійного вигорання соціальних працівників, які працюють на деокупованих територіях. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* : зб. матеріалів IX Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 28 трав. 2025 р. / ред.: О. Лісовець, О. Борисюк. Ніжин, 2025. С. 136–138. URL: <http://www.ndu.edu.ua/storage/2025/Збірник%20матеріалів%20конференції-2025.pdf> (дата звернення: 28.08.2025).

22. Дрозд І. Соціально-педагогічна підтримка сімей з дітьми з числа внутрішньо переселених осіб. *Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери* : IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Ніжин, 10 листоп. 2022 р. Ніжин, 2022.

23. Дуля А., Лях Т., Спіріна Т. Готовність сімей до повернення учасника бойових дій додому. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 24–29. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.4> (дата звернення: 29.06.2024).

24. Енциклопедія для фіхівців соціальної сфери : енциклопедія / І. Зверєва та ін. ; ред. І. Зверєва. Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

25. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2017. Т. 1, № 13. С. 73–80. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.580256> (дата звернення: 13.11.2025).

26. Захарова О., Фаюк О. Проблеми розвитку деокупованих територій України. *Сучасні тенденції розвитку економіки та держави* : матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Черкаси, 23 April 2024. Черкаси, 2024. Р. 76–78.

27. Звіт Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування за одинадцяту сесію Верховної Ради України IX скликання (лютий – вересень 2024 р.). *Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування*.

URL: https://komsamovr.rada.gov.ua/uploads/documents/44279.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 01.11.2025).

28. Карпенко О., Котелевець А. Підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи до волонтерської діяльності в територіальній громаді. *Humanitas*. 2025. № 1. С. 64–69.

URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.10> (дата звернення: 20.11.2025).

29. Карта правових реформ для громадянського суспільства в Україні. Київ, 2020. 162 с.

URL: <https://docs.google.com/document/d/1PKfk4ynyxzkyAgCpv1uer1BFgr0xbDEH35lzfZawBk/edit> (дата звернення: 02.01.2025).

30. Кацпровіч М., Боровецька Б. Довідник з е-волонтерства практичний посібник для осіб, установ та організацій, які хочуть використовувати нові технології та долучитися до віртуальної спільноти, щоб зробити свій внесок : практ. посіб. Київ : Good Network Foundation, 2014. 50 с. URL: <http://e-volunteering.eu/wp-content/uploads/2014/12/dowidnik-z-ewolontierstwa.pdf> (дата звернення: 03.02.2025).

31. Кашицький А. До питання про надання волонтерської допомоги вразливим групам населення в системі соціальної підтримки. *Scientific works of national aviation university. series: law journal "air and space law"*. 2024. Т. 3, № 72. С. 146–151. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.72.19074> (дата звернення: 23.11.2025).

32. Ковальчук І., Кройтор О. Форми волонтерської роботи українських церков. *Буковинський богословський вісник*. 2024. № 3. С. 43–49. URL: <https://doi.org/10.37406/3041-1378/2024-3-5> (дата звернення: 23.11.2025).

33. Котелевець А. М. Волонтерство онлайн: виклики сьогодення. *Social work and social education*. 2021. No. 1(6). Р. 98–104. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234142](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234142) (date of access: 20.06.2025).

34. Кочубей Т., Моторна М. Виклики та можливості в організації волонтерської роботи у зво: огляд сучасних методів. *Humanitas*. 2024. № 6.

С. 37–44. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.7> (дата звернення: 23.11.2025).

35. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. № 1. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-5> (дата звернення: 20.11.2025).

36. Льовочкіна А. Волонтерська діяльність як засіб формування соціальної активності переселенців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціальна робота*. 2018. Вип. 2 (4). С. 13–16.

37. Лях В. Ключові завдання соціальної роботи з підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Humanitas*. 2025. № 2. С. 134–140. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.2.18> (дата звернення: 01.11.2025).

38. Лях Т., Бойко А., Харітонов А. Соціальна робота з постраждалими від воєнних дій: успішні практики співпраці державних і громадських організацій. *Соціальна робота: реалії та перспективи* : Зб. наук. пр. Всеукр. науково-практ. конф., присвяч. 110-річчю Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка, м. Полтава, 9–10 трав. 2024 р. Полтава, 2024. С. 48–51. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/Соціальна%20робота.pdf#page=48> (дата звернення: 02.11.2025).

39. Лях Т. Волонтерство. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* : енциклопедія. Сімферополь, 2012. С. 124–128. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3491/> (дата звернення: 21.07.2025).

40. Лях Т. Волонтерська діяльність. *Енциклопедія освіти* : енциклопедія / ред. В. Кремень. 2-ге вид. Київ, 2021. С. 138–139. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/39233/> (дата звернення: 21.07.2025).

41. Лях Т., Кузнєцов М. Похилий вік як фактор вразливості у період воєнного часу. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 80–85. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.12> (дата звернення: 29.06.2025).

42. Лях Т. Л., Кузнєцов М. Л. Потреби людей похилого віку в умовах воєнного часу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія "Соціально-педагогічна".* 2024. № 39. С. 94–98. URL: <https://zb-socped.kpnu.edu.ua> (дата звернення: 15.10.2025).

43. Лях Т. Л. Проблеми нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в соціальній сфері. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади* : матеріали III Всеукр. науково-практ. конф. з міжнар. участю, м. Суми, 1–2 черв. 2021 р. Суми, 2021. С. 69–72.

44. Лях Т. Л. Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2009. 306 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/351022588_Socialno-pedagogicna_dialnist_studentskih_volonterskih_grup (дата звернення: 01.01.2025).

45. Лях Т. Л., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: «Pedagogy. Social Work».* 2022. № 1(50). С. 178–181. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> (дата звернення: 01.12.2025).

46. Лях Т. Л., Фролова Л. С. Особливості організації діяльності волонтерських груп в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення : європейський та національний вимір* : Матеріали I Міжнар. науково-практ. конф., м. Луцьк, 27–29 трав. 2021 р. / ред. С. Чернета. Луцьк, 2021. С. 102–106.

47. Лях Т., Лютий В., Жуков В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Humanitas.* 2024. № 3. С. 68–76. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.10> (дата звернення: 20.11.2025).

48. Лях Т., Петрович В., Спірін А. Інструменти соціальної адвокації прав та інтересів вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. № 3.

С. 54–60. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8> (дата звернення: 04.09.2025).

49. Лях Т., Спіріна Т., Ковтун Є. Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 3. С. 41–48. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7> (дата звернення: 01.11.2025).

50. Лях Т., Спіріна Т., Лехолетова М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 1(50). С. 178–181. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> (дата звернення: 13.02.2025).

51. Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 3, № 27. С. 224–228. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/27.203727> (дата звернення: 01.11.2025).

52. Мазур Н., Целюх Я. Гендерні аспекти мотивування населення до волонтерської діяльності як форми неоплачуваної праці. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. 2022. Т. 3, № 99. С. 102. URL: <https://doi.org/10.31713/ve3202210> (дата звернення: 03.11.2025).

53. Маркова М., Глаголич С. Особливості емоційного вигорання та його роль в структурі дезадаптації волонтерів, діяльність яких пов'язана з забезпеченням військових в зоні ато. *Psychological journal*. 2018. Т. 12, № 2. С. 50–66. URL: <https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2pp50-66> (дата звернення: 23.11.2025).

54. Мартиненко О. Г. Проблематика соціальної роботи фондів України з особами, які перебувають на деокупованих територіях. *Pedagogical Sciences Reality and Perspectives*. 2024. No. 100. Р. 47–53. URL: <https://doi.org/10.31392/udu-nc.series5.2024.100.10> (date of access: 10.03.2025).

55. Мартинюк Я. Організація волонтерської діяльності в умовах територіальної громади. *Humanitas*. 2022. № 6. С. 38–43. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.6.6> (дата звернення: 23.11.2025).

56. Марчук А., Лобода В., Іваниса В. Волонтерська діяльність як засіб самовизначення й самореалізації молоді. *Socio-economic relations in the digital society*. 2023. Т. 2, № 48. С. 104–116. URL: <https://doi.org/10.55643/ser.2.48.2023.502> (дата звернення: 23.11.2025).

57. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч. посіб. / З. Бондаренко та ін. ; ред. Т. Лях. Київ : Версо-04, 2012. 288 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3486/> (дата звернення: 08.01.2025).

58. Менеджмент волонтерських програм: посібник для підготовки менеджерів волонтерських програм : навч. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Лях, Т. Сила. Київ : ОБНОВА-КОМП., 2020. 174 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33847/> (дата звернення: 28.01.2025).

59. Методичний посібник з проведення аудитів безпеки в громадах "Створення безпечного громадського простору: аудити безпеки та рекомендації" : метод. посіб. / Г. Скіпальська та ін. Київ : Жінки Мир Безпека, 2023. 44 с.

60. Нойман Д., Жукова О. Волонтерська діяльність в Україні: вплив на суспільний розвиток та міжнародні відносини. *Подільський науковий вісник*. 2023. Т. 1. С. 96–101. URL: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2023-25-14> (дата звернення: 23.11.2025).

61. Олешко Н., Тюніна А. Волонтерська діяльність як прояв спротиву українського народу у російсько-українській війні 2022 року. *InterConf*. 2022. № 28(137). С. 231–236. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.12.2022.024> (дата звернення: 23.11.2025).

62. Олійник Г., Петришин Л. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних працівників у центрах соціальних служб. *Humanitas*. 2022. № 4. С. 46–51. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.7> (дата звернення: 23.11.2025).

63. Олійник Г., Петришин Л., Фіголь Н. Організація волонтерської діяльності в умовах сільської громади. *Humanitas*. 2024. № 6. С. 45–50. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.6.8> (дата звернення: 23.11.2025).

64. Петрочко Ж., Карпенко О., Лютия В. Соціальна активність особистості у територіальній громаді. *Social pedagogy: theory and practice*. 2024. No. 2. Р. 80–86. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-80-86> (date of access: 10.08.2025).

65. Петрочко Ж., Лях Т. Потенціал волонтерства для розвитку деокупованих громад. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 3. С. 202–207. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.3.28> (дата звернення: 01.11.2025).

66. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI : станом на 27 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення: 21.04.2025).

67. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI : станом на 3 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17> (дата звернення: 21.04.2025).

68. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII : станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

69. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2020 № 695 : станом на 22 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

70. Про затвердження Змін до Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ М-ва з питань реінтеграції тимчасово окуп. територій України від 19.03.2024 № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0423-24#Text> (дата звернення: 23.11.2025).

71. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації : Наказ М-ва фінансів України від 30.10.2014 № 1089 : станом на 5 берез. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14> (дата звернення: 21.04.2025).

72. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX : станом на 21 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 06.10.2024).

73. Про об'єднання громадян : Закон України від 16.06.1992 № 2460-XII : станом на 1 січ. 2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12> (дата звернення: 21.04.2025).

74. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні : Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text> (дата звернення: 04.01.2025).

75. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № № 86/96-ВР : станом на 17 черв. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр#Text> (дата звернення: 02.01.2025).

76. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні : Розпорядж. від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text> (дата звернення: 28.01.2025).

77. Сай Д., Малиновська Н. Потенціал волонтерської діяльності як складової соціальної безпеки України. *Public administration and regional*

development. 2022. № 15. С. 146–171.
URL: <https://doi.org/10.34132/pard2022.15.07> (дата звернення: 23.11.2025).

78. Семигіна Т. В. Соціальна робота під час війни в Україні: виклики та можливості для професії. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 1. С. 7–17.
URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.1> (дата звернення: 22.11.2025).

79. Сергієнко Р. М. Надання освітніх і юридичних послуг молоддю в рамках благодійності через професійно спрямовану волонтерську діяльність. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2023. № 4. С. 122–127.
URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2023.23> (дата звернення: 23.11.2025).

80. Слезанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / ред. В. А. Поліщук. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. 312 с.

81. Соціальна робота у територіальній громаді: навч. посіб. / І. В. Пеша та ін. Київ: Вид. центр НУБіП України, 2024. 305 с. URL: <https://inmol.org/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=8269> (дата звернення: 22.11.2025).

82. Соціально-педагогічна робота з батьками для підтримки ними дітей у воєнний період / Т. Лях та ін. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 2. 24-30.
URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.3> (дата звернення: 27.06.2025).

83. Спіріна Т., Бодня А. Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. *Humanitas*. 2023. No. 2. Р. 145–150.
URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.21> (date of access: 10.01.2025).

84. Спіріна Т., Котелевець А., Дуля А. Огляд досвіду проєктної діяльності неурядових організацій щодо соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. 2025. № 12 (1). С. 107–110. URL: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2025-12-19> (дата звернення: 01.09.2025).

85. Спіріна Т., Лехолетова М., Лях Т. Гуманітарні програми допомоги вразливим групам населення в умовах воєнного часу в Україні. *Науковий*

вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2025. № 1 (56). С. 228–233. URL: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.228-233> (дата звернення: 03.11.2025).

86. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9, № 2. С. 245–255. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2.5> (дата звернення: 30.11.2024).

87. Спіріна Т., Мартинюк Я. Проектування як інструмент розв'язання проблем територіальних громад, постраждалих від воєнних дій. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University Named After K. D. Ushynsky*. 2024. No. 3 (148). Р. 105–109. URL: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-3-15> (date of access: 10.07.2025).

88. Стрельнікова О. О., Єсіна Н. О. Волонтерська діяльність у сучасному українському суспільстві: особливості реалізації за умови повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2022. Т. 1, № 24. С. 77–84. URL: <https://doi.org/10.34142/24130060.2022.24.1.06> (дата звернення: 23.11.2025).

89. Управління та відновлення деокупованих територій: аналітична доповідь. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2023. 78 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/analitichni-dopovidi> (дата звернення: 01.11.2025).

90. Федосова Л., Соболева А. Соціально-психологічна готовність молоді до волонтерської діяльності. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. психологія*. 2023. № 4(60). С. 37–42. URL: <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.4.6> (дата звернення: 23.11.2025).

91. Фонд Східна Європа. *East Europe Foundation*. URL: <https://eef.org.ua/uk/> (дата звернення: 23.01.2025).

92. Чайка І. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. *Науково-теоретичний альманах "Грані"*. 2017. Т. 20, № 7. С. 72. URL: <https://doi.org/10.15421/171798> (дата звернення: 15.11.2025).

93. Шаумян О., Музика О. Вплив війни на жителів деокупованих територій України: Зміни емоційного стану та ціннісних пріоритетів. *Перспективи та інновації науки*. 2024. No. 1(35). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1\(35\)-702-714](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1(35)-702-714) (date of access: 10.01.2025).

94. Яцюк Т. Волонтерство, як суспільно-правовий феномен. *Grail of science*. 2023. № 28. С. 101–106. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.15> (дата звернення: 23.11.2025).

95. Development of youth volunteer programs in the condition of the COVID-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine / T. Liakh et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2021. Vol. 3. P. 316–326. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol3.6334> (date of access: 20.11.2025).

96. Features of providing social services in rural communities / S. Gunko et al. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. 2024. Vol. 1. P. 652–664. URL: <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7899> (date of access: 20.09.2025).

97. Hustinx L. Volunteering in a hybrid institutional and organizational environment: An emerging research agenda. *Modernizing Democracy* / ed. by M. Freise, T. Hallmann. New York, 2014. P. 99–110.

98. Liakh, T., Lekholetova, M., Kotelevets, A., Spirina, T., & Shved, O. (2021). Development of youth volunteer programs in the condition of the COVID-19 pandemic in the communities, neighboring to the area of the joint forced operation in the east of Ukraine. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 3, 316-326.

99. Lyakh T., Spirina T. Rozwój inicjatyw wolontariackich jako narzędzia aktywizacji zasobów ludzkich społeczności lokalnych. *Aktualne problemy społeczne Ukrainy i Polski. Aspekty partnerstwa instytucji państwowych i organizacji pozarządowych* : монографія. Chełm, 2021. S. 22–30.

100. Online Volunteering Opportunities – Points of Light. *Points of Light*. URL: <https://www.pointsoflight.org/virtual-volunteering-opportunities/> (date of access: 23.11.2025).

101. Pavlyk N., Sira O. Research on the Needs and State of Activity of Youth Workers and Prospects for the Development of Youth Work in Ukraine during the War and Post-War Period : Draft Report. Київ : Ministry of Youth and Sports of Ukraine, 2025. 55 p. URL: https://rm.coe.int/research-en-final/1680b5cf66?utm_source=chatgpt.com (date of access: 01.11.2025).

102. Riggan J. The Big Gamble: The Migration of Eritreans to Europe. M. Belloni. *Journal of Refugee Studies*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1093/jrs/feaa065> (date of access: 23.11.2025).

103. Statistics on volunteer work - ILOSTAT. *International Labour Organization (ILO)*. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/volunteer-work/> (date of access: 23.11.2025).

104. Ukraine Alert: Recovery after de-occupation. RAX, AMES, Foundation for Democracy and Media, 2023. 5 p. URL: https://paxforpeace.nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/09/PAX-Ukraine-Alert-Recovery-after-Deoccupation-202308.pdf?utm_source=chatgpt.com (date of access: 01.11.2025).

105. Ukraine Trauma Relief Project | The Pocket Project. *The Pocket Project | Home | The Pocket Project*. URL: https://pocketproject.org/ukraine-trauma-relief-project/?utm_source=chatgpt.com (date of access: 25.09.2025).

106. Ukrinform. Over 70% of Ukrainians engaged in volunteering efforts since war-start - poll. *Ukrinform - Ukrainian National News Agency*. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-society/3897623-over-70-of-ukrainians-engaged-in-volunteed-efforts-since-warstart-poll.html> (date of access: 23.11.2025).

107. *UN Volunteers*. URL: <https://www.unv.org/> (дата звернення: 05.01.2025).

108. Volunteer Hub helps 400,000 Ukrainians make a difference. *UNICEF Ukraine*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference?utm_source=chatgpt.com (date of access: 01.11.2025).

109. Whittaker J., McLennan B., Handmer J. A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2015. No. 13. P. 358–368. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.07.010> (date of access: 03.04.2025).

Анкета
для дослідження розвитку волонтерської діяльності у деокупованій
територіальній громаді
(Великоолександрівська ОТГ, Херсонська область)

Шановні учасники!

Просимо Вас взяти участь в анонімному дослідженні, присвяченому розвитку волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді. Опитування спрямоване на вивчення факторів, що впливають на мотивацію, ресурси, організаційні умови та можливості участі населення у волонтерській діяльності.

Ваші відповіді є добровільними, конфіденційними та будуть використані лише в узагальненому вигляді.

I. Соціально-демографічні дані респондента

1. Вкажіть Ваш вік:

- ☐ до 18 років
- ☐ 18–25
- ☐ 26–40
- ☐ 41–55
- ☐ 56–65
- ☐ 66 і більше

2. Стать:

- ☐ Жіноча
- ☐ Чоловіча
- ☐ Не хочу відповідати

3. Ваш соціальний статус (можна обрати кілька варіантів):

☐	Працівник бюджетної сфери (освіта, соціальна робота, культура, медицина тощо)	громадської/релігійної організації
☐	Місцеве самоврядування	☐ Учень/студент
☐	Внутрішньо переміщена особа	☐ Пенсіонер
☐	Фахівець соціальної роботи	☐ Працюючий у приватному секторі
☐	Представник	☐ Тимчасово не працюю
		☐ Інше (вкажіть)
		_____

II. Досвід участі у волонтерській діяльності

4. Чи маєте Ви досвід залучення до волонтерської діяльності?

- ☐ Так, маю досвід
- ☐ Ні, не маю досвіду (перейдіть до блоку IV)

5. Якщо маєте досвід, коли саме Ви вперше долучилися до волонтерської діяльності?

- ☐ До 2022 року
- ☐ Після початку повномасштабного вторгнення (2022 р.)
- ☐ Після деокупації громади

6. Як часто Ви залучаетесь до волонтерської діяльності?

- ☐ Одноразово (епізодично у виняткових ситуаціях)
- ☐ Час від часу (періодично, у міру можливості)
- ☐ Регулярно (на постійній основі)

Примітка: під регулярною участю мається на увазі систематична діяльність не рідше ніж 1 раз на місяць.

III. Мотиваційні чинники залучення до волонтерської діяльності

7. Що спонукає Вас до волонтерської діяльності? (можна обрати кілька відповідей)

- ☐ Взаємопідтримка та солідарність
- ☐ Патріотичний/громадянський обов'язок
- ☐ Бажання допомагати постраждалим від окупації
- ☐ Релігійні переконання
- ☐ Прагнення бути корисним громаді
- ☐ Особистий моральний обов'язок
- ☐ Психологічна потреба (відновлення, почуття сенсу)
- ☐ Інше _____

IV. Ресурсно-матеріальні умови волонтерства

8. Які фактори ускладнюють волонтерську діяльність? (можна кілька варіантів)

- ☐ Відсутність транспорту
- ☐ Брак ресурсів (продуктів, медикаментів тощо)
- ☐ Нестача безпечних та оснащених приміщень
- ☐ Перебої зв'язку, електропостачання
- ☐ Вимушене використання власних коштів

- ☐ Залежність від зовнішніх донорів
- ☐ Інше _____

V. Організаційно-управлінські умови

9. На Вашу думку, чого не вистачає для ефективної організації волонтерства у громаді?

- ☐ Координаційного центру (хабу)
- ☐ Офіційних місцевих програм підтримки волонтерів
- ☐ Чітких правил/положень щодо волонтерства
- ☐ Механізмів компенсації витрат волонтерів
- ☐ Навчання та підготовки волонтерів
- ☐ Інформаційного супроводу
- ☐ Інше _____

VI. Соціально-психологічні аспекти

10. На Вашу думку, що впливає на психологічний стан волонтерів? (оберіть до 3 варіантів)

- ☐ Пережитий досвід окупації
- ☐ Високий рівень відповідальності перед людьми
- ☐ Потреба в довірі та підтримці
- ☐ Ризики повторної травматизації
- ☐ Вигорання через перевантаження
- ☐ Відсутність психологічної допомоги волонтерам

VII. Потреби для розвитку волонтерства

11. Що першочергово потрібно для розвитку волонтерства у громаді?

- ☐ Приміщення/інфраструктура
- ☐ Транспорт
- ☐ Матеріальні ресурси
- ☐ Фінансова підтримка
- ☐ Навчання волонтерів
- ☐ Координація та партнерство
- ☐ Психологічна підтримка

Дякуємо за Вашу участь!

Ваші відповіді допоможуть зміцнити систему волонтерської підтримки у деокупованих громадах України!

Додаток Б

Гайд для проведення фокус-груп

Тема: Чинники розвитку волонтерської діяльності у деокупованій територіальній громаді

Місце реалізації: Волонтерський хаб «Обізнані та ініціативні», Великоолександрівська ОТГ, Херсонська область

Формат: онлайн або офлайн у приміщенні хабу

Тривалість: 60–90 хв

Модерація: авторка магістерської роботи / асистент проєкту

1. СЦЕНАРІЙ МОДЕРАТОРА (повний текст реплік)**1.1. Вступ модератора**

Доброго дня, шановні учасники. Дякуємо, що долучилися до дослідження Волонтерського хабу «Обізнані та ініціативні».

Мета сьогоднішньої зустрічі – дізнатися вашу думку про розвиток волонтерської діяльності у нашій громаді: що мотивує людей допомагати, що заважає, яких ресурсів бракує та які зміни можуть підтримати волонтерський рух. згода

1.2. Інформована згода

Участь добровільна. Ви можете не відповідати на окремі питання, зупинити участь у будь-який момент.

Ми не записуємо прізвища. Дані будуть використані лише у наукових цілях.

Чи всі погоджуються продовжити?

Модератор фіксує усну згоду.

2. БЛОКИ ПИТАНЬ ФОКУС-ГРУПИ

Блок 1. Досвід і мотиви волонтерства

1. Чому Ви або інші жителі громади допомагаєте?
2. Які відчуття або події вплинули на бажання долучитися?
3. Кому найчастіше допомагають у громаді і чому?

Блок 2. Ресурси і труднощі

4. Які ресурси в громаді реально допомагають волонтерам?
5. Чого бракує найбільше? транспорт? приміщення? фінанси?
6. Чи доводиться волонтерам витратити власні кошти?

Блок 3. Організація і взаємодія

7. Як між собою домовляються різні ініціативи?
8. Чи потрібні правила, угоди, координатор?
9. З ким необхідно співпрацювати: НУО, соціальними службами, церквами, школами?

Блок 4. Психологічні аспекти

10. Як волонтерство вплинуло особисто на Вас?
11. Чи відчуваєте втому, вигорання?
12. Чи потрібна волонтерам психологічна підтримка?

Блок 5. Рекомендації

13. Що першочергово змінило б ситуацію на краще?
14. Які кроки громада має здійснити найближчим часом?
15. Які партнери нам потрібні для подальшого розвитку?

3. ЧЕК-ЛИСТ МОДЕРАТОРА І АСИСТЕНТА

Перед початком

- перевірити відео/звук (при онлайн-форматі)
- підготувати окрему кімнату без сторонніх
- роздрукувати/завантажити гайд та реєстраційні дані
- забезпечити анонімність та добровільність

Під час

- стежити за часом, рівним включенням учасників
- не оцінювати відповіді, не сперечатися
- за потреби ставити відкриті уточнюючі питання
- повторювати важливе для уточнення думки

Після

- подякувати учасникам
- зафіксувати узагальнені нотатки без імен
- передати модераторські листи на збереження хабу

4. ТАБЛИЦЯ КОДУВАННЯ ДАНИХ ФОКУС-ГРУП

№	Цитата / висловлювання	Код	Узагальнена категорія	Інтерпретація	Потенційна рекомендація
1	«Ми допомагаємо, бо нас також рятували»	взаємність	мотивація	волонтерство як відплата	посилити програми підтримки «рівний-рівному»
2	«Немає транспорту, чим розвозити допомогу»	нестача логістики	ресурси	перешкода розширення	залучити партнерські перевезення
3	«Мы вигораємо, але не можемо зупинитися»	емоційне виснаження	психологія	ризик вигорання	психосупровід волонтерів

Матриця використовується у магістерській роботі без ПІБ учасників.

5. БОНУС: ЕТИЧНІ ПРАВИЛА РОБОТИ В ДЕОКУПОВАНІЙ ГРОМАДІ

- не ставити запитання про політичні уподобання
- уникати тригерних тем (насилля, смерть) без прояву ініціативи учасника
- не вимагати деталізованих травматичних спогадів
- не критикувати жодну соціальну групу
- під час емоційної реакції – зробити паузу, запропонувати воду/перерву

Додаток В

Дорожня карта розвитку волонтерської діяльності Великоолександрівської громади (2025–2027)

Координатор: Волонтерський хаб, створений у межах соціального проєкту «Обізнані та ініціативні»

Партнери: Місцева влада, Центр соціальних служб, заклади освіти, релігійні громади, міжнародні організації, Фонд Східна Європа, ГО ВГЦ «Волонтер».

1. Інституціоналізація та правове забезпечення (2025)

Завдання	Заходи	Хто відповідає	Результат
Формалізувати правила волонтерства	Розробка та затвердження Положення «Про місцеве волонтерство в громаді»	Волонтерський хаб + місцева влада	Наявність локального нормативного акта
Визначити механізми захисту волонтерів	Створення порядку компенсацій (проїзд, зв'язок, пальне, харчування)	Місцева влада + відділ фінансів	Легальна компенсація витрат
Забезпечити прозорість	Запуск електронного Реєстру волонтерів (Google/CRM)	Хаб + IT-волонтери	Відкритий облік діяльності
Підвищення поінформованості	Комунікаційна кампанія «Я – волонтер громади»	Хаб + освітні заклади	Популяризація та набір волонтерів

2. Розвиток ресурсної та інфраструктурної спроможності (2025-2026)

Завдання	Заходи	Ресурси	Очікуваний ефект
Забезпечити приміщення та склади	Угода з школами та релігійними громадами щодо безоплатного використання приміщень	Кабінети, бібліотеки	Стабільні місця для роботи та навчання
Створити систему логістичної допомоги	Партнерство з бізнесом, донорами для пального/транспорту	Мікро-гранти, бізнес-угоди	Регулярні виїзди в віддалені села
Розбудова партнерств	Окремі угоди з Міжнародними НУО	Фонди, гранти, партнерства	Стабільні ресурси та проєкти
Оснащення хабу	Мобільне обладнання: генератор, роутери, столи, меблі, сортувальні стелажі	Донорська допомога	Покращення якості роботи

3. Навчання та професіоналізація волонтерства (2025-2027)

Напрямок	Форми роботи	Очікуваний результат
Психосоціальна підтримка волонтерів	Тренінги, групи супервізій, кризові консультації	Зменшення ризику вигорання
Юридична та документальна підтримка	Онлайн-курси з правових механізмів, супроводу ВПО	Підвищення якості послуг
Навички першої психологічної допомоги (PFA)	Сертифікаційні тренінги	Фахова підтримка людей у кризі
Менеджмент волонтерських ініціатив	Курси за посібниками ВГЦ «Волонтер»	Формування лідерів
Молодіжне волонтерство	Волонтерські уроки, шкільні команди	Розвиток нового покоління волонтерів

4. Підтримка ментального здоров'я та підтримка волонтерів (2025–2027)

Створюється: «Програма психологічної підтримки волонтерів громади»:

- регулярні групи підтримки
- кризові консультації
- супервізії для лідерів волонтерів
- візуальна система попередження вигорання («червоний рівень»)
- ротація та розподіл навантаження

5. Система моніторингу та оцінювання (2026–2027)

Що оцінюємо	Як?	Хто?
Покриття населення допомогою	QR-анкети, карти потреб, мобільний збір даних	Хаб + волонтери
Якість підтримки	Фокус-групи, опитування отримувачів	Хаб + зовнішній експерт
Рівень вигорання волонтерів	РФА-шкали, спостереження, супервізії	Психологи + координатор
Ефективність партнерств	Матриця партнерської взаємодії	Координатор хабу

Очікувані результати до кінця 2027 року

- Сформована локальна система волонтерства з нормативною підтримкою.
- Сталі партнерства з міжнародними та українськими організаціями.
- Професійні волонтери з навичками РФА, логістики, документальної допомоги.
- Психологічно безпечне середовище для добровольців.
- Інституційна модель, яку можна масштабувати на інші деокуповані громади.

Форма інформованої згоди учасника фокус-групи

Дослідження чинників розвитку волонтерської діяльності в деокупованих територіальних громадах (на прикладі Великоолександрівської ОТГ Херсонської області)

Організатор: Волонтерський хаб «Обізнані та ініціативні»

Ініціатор і дослідниця: Анна Бальсанко, здобувачка другого рівня вищої освіти спеціальності І10 Соціальна робота та консультування 231 Соціальна робота Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Наукова керівниця: пані Тетяна Лях, професор Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

1. Інформація про дослідження

Метою дослідження є виявлення чинників, які впливають на розвиток волонтерської діяльності в деокупованій територіальній громаді, а також визначення потреб волонтерів і можливостей для вдосконалення системи підтримки громадських ініціатив.

Участь у фокус-групі передбачає обговорення Вашого досвіду, поглядів і пропозицій щодо волонтерської діяльності у громаді. Тривалість зустрічі становить 60–90 хвилин.

2. Добровільність участі

Ваша участь є повністю добровільною. Ви маєте право:

- не відповідати на окремі питання;
- зробити перерву;
- припинити участь у будь-який момент без пояснення причин;
- заборонити використання окремих фрагментів своїх висловлювань, якщо вони можуть завдати особистої шкоди.

3. Конфіденційність

- Імена учасників не записуються.
- Усі висловлювання будуть використані лише в узагальненому вигляді без зазначення особистих даних.
- Дані можуть бути використані в науковій публікації та магістерській роботі, але без можливості ідентифікації конкретних осіб.
- Фокус-група може здійснюватися із аудіо- або відеофіксацією за Вашою окремою згодою, лише з дослідницькою метою.

4. Потенційні ризики

Під час обговорення можуть виникати емоційно чутливі теми, пов'язані із досвідом окупації, втрат або психологічного стресу. У разі емоційної реакції Ви можете:

- відмовитися відповідати;
- взяти перерву;
- завершити участь.

5. Підтвердження згоди

Підписання цієї форми означає, що Ви:

- ознайомилися з інформацією щодо дослідження;
- зрозуміли умови участі;
- згодні добровільно взяти участь у фокус-групі.

Я погоджуюсь на участь у фокус-групі

ПІБ (без розшифрування, лише ініціали)	Підпис	Дата
_____	_____	_____ 2025 р.

ДОДАТКОВА ЗГОДА (потрібно позначити)

Чи погоджуєтесь Ви на використання аудіо-/відеозапису з дослідницькою метою?

- ☐ Так, погоджуюся
- ☐ Ні, не погоджуюся

Контакт відповідальної особи

Анна Бальсанко, дослідниця

Email: [вставляється дослідницею]